

આ પ્રશ્નપત્રમાંથી થોડા-ઘણા (ઓછા-વત્તા) પ્રમાણમાં પ્રશ્નો તા. ૫ માર્ચ, ૨૦૧૭ના રોજ લેવાનાર મુખ્ય પરીક્ષામાં પુછાશે. અભ્યાસક્રમના પુસ્તકની છેલ્લી આવૃત્તિનો જ ઉપયોગ કરવો.

બોચાસણવાસી શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ સ્વામિનારાયણ સંસ્થા
સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા

પૂર્વ કસોટી : સત્સંગ પરિચય : પ્રશ્નપત્ર - ૧

જાન્યુઆરી, ૨૦૧૭

સમય : સવારે ૯ થી ૧૧.૧૫

કુલ ગુણ : ૭૫

ગેરહાજર પરીક્ષાર્થીની જવાબવહીનું ફક્ત આ પૃષ્ઠ જ પરત મોકલવું.

પરીક્ષાર્થીની નામ સંબંધી વિગતની નીચે 'બારકોડ' દર્શાવેલ છે, તેને કોઈ પણ પ્રકારનું નુકશાન પહોંચાડવું નહીં તેવી ખાસ વિનંતી.

મોડરેશન વિભાગ માટે જ	પ્રશ્ન નં. (ગુણ)	મેળવેલા ગુણ
	૧ (૮)	
	૨ (૬)	
	૩ (૫)	
	૪ (૫)	
	૫ (૪)	
	૬ (૪)	

વિભાગ - ૧, કુલ ગુણ (૩૩)

ફરજિયાત : પરીક્ષાર્થીએ જાતે ભરવાની વિગત

વર્ગસુપરવાદ્યક્ષની સહી વગરની જવાબવહી માન્ય ગણાશે નહિ.

પરીક્ષાર્થીની જન્મ તારીખ

પરીક્ષાર્થીનો અભ્યાસ

પરીક્ષાર્થીના જ નામવાળી જવાબવહી અને ઉપરની ફરજિયાત ભરવાની તેની જ વિગતોની સત્યાર્થતા ચકાસીને વર્ગસુપરવાદ્યક્ષે સહી કરવી.

વર્ગસુપરવાદ્યક્ષની સહી

મોડરેશન વિભાગ માટે જ	પ્રશ્ન નં. (ગુણ)	મેળવેલા ગુણ
	૭ (૮)	
	૮ (૪)	
	૯ (૫)	
	૧૦ (૪)	
	૧૧ (૬)	
	૧૨ (૪)	

વિભાગ - ૨, કુલ ગુણ (૩૨)

પાછળ લખેલી સૂચનાઓનું અવશ્ય પાલન કરવું.

પેપર તપાસનાર(પરીક્ષક)ની સહી

પરીક્ષકની નોંધ :-

મોડરેશન વિભાગ માટે જ	પ્રશ્ન નં. (ગુણ)	મેળવેલા ગુણ
----------------------	------------------	-------------

વિભાગ - ૩, કુલ ગુણ

૧૩ (૧૦)

મોડરેશન વિભાગ માટે જ

ગુણ આંકડામાં

શબ્દોમાં

ચેકરનું નામ

પરીક્ષાર્થીઓને અગત્યની સૂચના

૧. પરીક્ષાર્થી સત્સંગ પ્રારંભ થી સત્સંગ પ્રાજ્ઞ-૩ સુધીની ક્રમશઃ દરેક પરીક્ષા પાસ કર્યા પછી જ આગળની પરીક્ષા આપી શકશે.
૨. સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષાના મુખ્ય દિવસે પરીક્ષાર્થીના નામવાળું મુખ્ય પૃષ્ઠ પરીક્ષા કાર્યાલય દ્વારા પ્રિન્ટ કરીને મોકલવામાં આવે છે. તે મુજબ જ પરીક્ષાર્થીએ પરીક્ષાની શ્રેણી (દા.ત. પ્રારંભ, પ્રવેશ, પરિચય વગેરે) તથા માધ્યમ (ગુજરાતી, હિન્દી, English)માં પરીક્ષા આપવાની રહેશે. તેમાં કોઈપણ જાતનો ફેરફાર કરીને આપેલ પરીક્ષા માન્ય ગણાશે નહિ.
૩. પરીક્ષાર્થીએ પૂર્વકસોટીના પ્રશ્નપત્રની શ્રેણી (પ્રારંભ, પરિચય, પ્રાજ્ઞ-૧ ફક્ત પહેલું....) તથા પરીક્ષાના માધ્યમ (ગુજરાતી, હિન્દી, English) મુજબ જ મુખ્ય પરીક્ષા આપવાની રહેશે. પૂર્વકસોટીની માહિતી મુજબ પરીક્ષા કેન્દ્રના મુખ્ય પરીક્ષા કાર્યકરને અંતિમ યાદી (Final List) મોકલવામાં આવે છે તે મુજબ જ મુખ્ય પરીક્ષા દિવસે પરીક્ષા આપવાની રહેશે. અંતિમ યાદી(Final List)ની વિગતથી જુદી પડતી વિગતવાળી આપેલી પરીક્ષા રદ (કેન્સલ) ગણાશે અને તેવી જવાબવહી તપાસવામાં આવશે નહીં.
૪. મુખ્ય પરીક્ષા દિને વર્ગખંડમાં હાજર રહેલા પ્રત્યેક પરીક્ષાર્થીએ પોતાના નામવાળી જવાબવહી લઈ તથા તેમાં માંગેલી અન્ય વિગત (જન્મ તારીખ, અભ્યાસ) ભરીને મુખ્ય પૃષ્ઠ ઉપર વર્ગ સુપરવાઈઝરની સહી પરીક્ષાર્થીએ ભૂલ્યા વગર કરાવી લેવી. વર્ગ સુપરવાઈઝરની સહી વગરની જવાબવહી રદ (કેન્સલ) ગણાશે અને તે તપાસવામાં આવશે નહીં.
૫. પરીક્ષાર્થી ફક્ત વાદળી કે કાળી શાહીવાળી પેનથી જ ઉત્તરો લખે. પેન્સિલથી, લાલ, લીલી કે અન્ય શાહીથી અથવા એકથી વધારે શાહીથી લખેલા ઉત્તરો માન્ય ગણાશે નહિ.
૬. પ્રશ્નોના જવાબ સૂચના મુજબ આપવા. છેકછાકવાળા જવાબો માન્ય ગણાશે નહીં. અસ્પષ્ટ અને ઉકેલી ન શકાય તેવા જવાબો માન્ય ગણાશે નહિ. એકથી વધારે પ્રકારના જુદા જુદા અક્ષરોવાળી જવાબવહી રદ (કેન્સલ) ગણાશે અને તે તપાસવામાં આવશે નહીં.
૭. પરીક્ષાખંડની બહાર કે અન્ય તમામ પરીક્ષાર્થીઓથી અલગ કે પરીક્ષાના નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરીને આપેલી પરીક્ષા માન્ય ગણાશે નહિ.
૮. સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા કાર્યાલય, અમદાવાદની પૂર્વ મંજૂરી લીધા સિવાય, મૂળ પરીક્ષાર્થીના બદલે ‘લહિયા’, ‘સબસ્ટીટ્યુટ રાઈટર’ કે ‘અન્ય વ્યક્તિ’ દ્વારા લખાઈને આવેલ પરીક્ષાની જવાબવહી રદ ગણવામાં આવશે.
૯. સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા કાર્યાલય, અમદાવાદને અગાઉથી જણાવ્યા વગર રજીસ્ટર્ડ થયેલ પરીક્ષા કેન્દ્રના બદલે અન્ય પરીક્ષા કેન્દ્રમાંથી આપેલી પરીક્ષા રદ (કેન્સલ) ગણાશે અને તેવી જવાબવહી તપાસવામાં આવશે નહીં.
૧૦. સત્સંગ પ્રવેશ, પરિચય, પ્રવીણ તથા સત્સંગ પ્રાજ્ઞ ખંડના બંને પ્રશ્નપત્રમાં રજીસ્ટર્ડ થયેલા પરીક્ષાર્થીઓએ બંને પ્રશ્નપત્રની પરીક્ષા આપવી ફરજિયાત છે. કોઈપણ એક જ પ્રશ્નપત્રની આપેલી પરીક્ષાની જવાબવહી તપાસવામાં આવશે નહિ.
૧૧. મુખ્ય પરીક્ષામાં જવાબવહીમાં વધારાના પાના કે પુરવણી જોડીને તેમાં લખેલા ઉત્તર તપાસવામાં આવશે નહિ.
૧૨. પરીક્ષાખંડમાં પરીક્ષા દરમ્યાન કોઈ પણ પરીક્ષાર્થીએ પરીક્ષા સંબંધી કોઈપણ પ્રકારનું સાહિત્ય, મોબાઈલ ફોન તથા ઇલેક્ટ્રોનિક સાધનો જેવાં કે ટેબ્લેટ, લેપટોપ વગેરેનો ઉપયોગ કરવો નહિ તથા પોતાની પાસે રાખવા પણ નહિ.
૧૩. પ્રાજ્ઞ પરીક્ષાનું ફોર્મ ભરતાં પહેલાં નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખવા.
 - પરીક્ષાર્થી એક જ વર્ષે બંને પ્રશ્નપત્ર આપી શકે છે અથવા પહેલાં વર્ષે પહેલું પ્રશ્નપત્ર અને બીજા વર્ષે બીજું પ્રશ્નપત્ર આપી શકે છે. પહેલાં પ્રશ્નપત્રમાં ઉત્તિર્ણ (પાસ) થયા બાદ જ બીજું પ્રશ્નપત્ર આપી શકાય છે. પ્રાજ્ઞ પરીક્ષામાં ફક્ત પહેલું પ્રશ્નપત્ર અથવા ફક્ત બીજું પ્રશ્નપત્ર આપનારે પાસ થવા માટે તે પેપરમાં ૪૫ ગુણ મેળવવા ફરજિયાત છે.
 - જે પરીક્ષાર્થીએ પ્રાજ્ઞના બંને પ્રશ્નપત્રમાં રજીસ્ટ્રેશન કરાવેલ હોય અને તે પરીક્ષાર્થી કોઈપણ એક પ્રશ્નપત્ર જ આપે અને બીજા પ્રશ્નપત્રમાં ગેરહાજર રહે તો એક જ પ્રશ્નપત્રની આપેલી જવાબવહી તપાસવામાં આવશે નહિ. જે પરીક્ષાર્થીએ પ્રાજ્ઞના બંને પ્રશ્નપત્ર આપ્યાં હોય તેણે પાસ થવા ૮૦ ગુણ મેળવવા પડશે.
 - પ્રાજ્ઞ પરીક્ષા આપતા પરીક્ષાર્થીઓ પાસ ધ્યાન રાખે કે જે પરીક્ષાર્થીઓ અલગ અલગ વર્ષે પ્રશ્નપત્ર પહેલું અને બીજું આપે છે તેઓએ પ્રથમ પ્રશ્નપત્ર ૪૫ કે તેથી વધુ ગુણો પાસ કર્યા પછી બીજું પ્રશ્નપત્ર વધુમાં વધુ એક જ વર્ષના વિરામ બાદ આપવાનું રહેશે. એકથી વધુ વર્ષની ગેરહાજરી બાદ આપેલું બીજું પ્રશ્નપત્ર માન્ય ગણાશે નહિ. તે પરીક્ષાર્થીએ ફરીથી પ્રાજ્ઞનું પ્રશ્નપત્ર એક અથવા બંને પેપર આપવાના રહેશે.
 - પ્રાજ્ઞ પરીક્ષાના પારિતોષિક વિજેતાની યાદીમાં આવતા પરીક્ષાર્થીઓ પૈકી જેમણે પ્રાજ્ઞના બંને પ્રશ્નપત્ર સાથે એક જ વર્ષે આપ્યા હોય તેમને ૧૦ ટકા ગુણ પ્રશસ્તિરૂપે મળશે અને તેવી રીતે પરીક્ષાર્થી ઈનામ માટે યોગ્ય ગણાશે.
 - નોંધ :- જે પરીક્ષાર્થીઓએ ભારતની પ્રવીણ પરીક્ષા પાસ કરી છે તેવા જ પરીક્ષાર્થીઓ પ્રાજ્ઞ-૧ પરીક્ષા આપી શકશે.
૧૪. અયોગ્ય રજીસ્ટ્રેશન !!! પરિણામ મળશે નહિ !!!

વિભાગ - ૧ : સહજાનંદ ચરિત્ર - પંદરમી આવૃત્તિ, ફેબ્રુઆરી - ૨૦૧૫

પ્ર.૧ નીચે આપેલાં અવતરણો કોણ, કોને અને ક્યારે કહે છે તે લખો. [૮]

૧. “તે પાપી અને પુણ્યશાળી સૌને પ્રકાશ આપે છે.”

કોણ કહે છે ?કોને કહે છે ?

ક્યારે કહે છે ?

.....

૨. “પ્રારબ્ધમાં લખ્યું હોય તે તો ભોગવવું જ પડે ને ?”

૩. “અમે મંદિર બાંધવામાં બધો જ સહકાર આપીશું.”

પ્ર.૨ નીચે આપેલાં વાક્યોનાં કારણો જણાવો. (બે થી ત્રણ લીટીમાં જ) [૬]

૧. શ્રીજીમહારાજનું વતું પૂરું થતાં બાળક રડવા લાગ્યો.

.....

.....

.....

.....

૨. પીપલાણાના સંઘાઈ વડમાં રહેલા ભૂતો બદરિકાશ્રમમાં ગયા.

૩. મહારુદ્રે કાળ પાડવાનું નક્કી કર્યું.

પ્ર.૩ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ એક પ્રસંગ ઉપર પંદર લીટીમાં ટૂંકનોંધ લખો. (વર્ણનાત્મક) [૫]

૧. ગુણગ્રાહક થવું ૨. ગરીબનવાજ ૩. સમદર્શી

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

પ્ર.૪ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો.

[૫]

૧. ઉમરેઠમાં બ્રાહ્મણોને મહારાજનાં દર્શન કરી શું થયું ?

૨. રાંધેલું અન્ન ભિક્ષામાં લેવા પરમહંસો શા માટે તૈયાર ન હતા ?

૩. શ્રીજીમહારાજે મંદિરોમાં મહંત શા માટે નીમવાનું નક્કી કર્યું ?

૪. મહારાજને જોઈ સુવાસિની ભાભીને શું થયું ?

૫. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના કપાળમાં તિલક કરીને મહારાજે શું કહ્યું ?

પ્ર.૫ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો. [૪]

નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ જ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

૧. મીઠા વ્હાલા કેમ વિસરું ?

(૧) ☐ એક દિવસમાં ચાલીસ ગાઉ ચાલ્યા.

(૨) ☐ થોડું જમતા અને બાકીનું સ્વામીને આપી દેતા.

(૩) ☐ મુક્તાનંદ સ્વામીએ સૌને ધીરજ આપી.

(૪) ☐ જેઠ સુદ દશમે પહોંચ્યા.

૨. કાલવાણીમાં ભીમભાઈની વિનંતી

(૧) ☐ નવો રાજા ગાદીએ બેસતા ખરાબ માણસોને કેદ કરે.

(૨) ☐ આપને થોડા વખત પહેલાં ગાદી આપી છે.

(૩) ☐ નરકના બંદીવાન જીવોને મુક્ત કરો.

(૪) ☐ નરકના જીવોને શા માટે પીડા ખમવી પડે ?

પ્ર.૬ નીચે આપેલાં વિધાનોમાં ખાલી જગ્યા પૂરો.

[૪]

૧. મહારાજે ના મંદિર પાસે આખા સંઘને ખોબે-ખોબે આપી.

૨. માં મિ.એરને સ્વામીને મહારાજની સંભાળ રાખવાની ભલામણ કરી.

૩. શ્રીજીમહારાજે ગામમાં ને કબૂતરના કબૂતર કહ્યા.

૪. શ્રીજીમહારાજે ગામમાં સ્વરૂપે દર્શન આપ્યાં.

વિભાગ - ૨ : સત્સંગ વાચનમાળા ભાગ-૨ - દસમી આવૃત્તિ, ફેબ્રુઆરી - ૨૦૧૪

પ્ર.૭ નીચે આપેલાં અવતરણો કોણ, કોને અને ક્યારે કહે છે તે લખો.

[૮]

૧. “આ વચનામૃત તમારું કરી રાખજો.”

કોણ કહે છે ? કોને કહે છે ?

ક્યારે કહે છે ?

૨. “પછી તું આ દેશમાં પાછો આવી મને મળજે.”

૩. “હજુ અડધી બાકી છે.”

પ્ર.૮ નીચે આપેલાં વાક્યોનાં કારણો જણાવો. (બે થી ત્રણ લીટીમાં જ)

[૪]

૧. અદા પોતાના શિષ્યોને બોચાસણ જવા કહેતા.

૨. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પત્તરને સોનાના થાળમાં મૂકી જમ્યા.

પ્ર.૯ ‘સાચા ઉપાસક નિત્યાનંદ સ્વામી’ - પ્રસંગ ઉપર પંદર લીટીમાં ટૂંકનોંધ લખો. (વર્ણનાત્મક) [૫]

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. [૪]

૧. મહારાજ પ્રેમાનંદ સ્વામીની કેવી કદર કરતા ?

૨. જ્યારે બાઈઓએ ભક્તિમાતાને ફરીવાર રહેવા માટે વિનંતી કરી ત્યારે તેમણે શું કહ્યું ?

૩. કયું મંદિર કરવામાં નિત્યાનંદ સ્વામીનો મુખ્ય ફાળો હતો ?

૪. દાદાખાચરના વિવાહ શ્રીજીમહારાજે કોની સાથે કરાવ્યા ?

પ્ર.૧૧ નીચે આપેલ વિષય માટે સૂચના મુજબ છ સાચા ક્રમ નંબર તથા તે સાચા ક્રમ નંબરને ઘટનાક્રમ પ્રમાણે ગોઠવો. [૬]

વિષય :- અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજની આત્મનિષ્ઠા

૧. અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ ખારો દૂધપાક જમી ગયા. ૨. અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ જેતલપુર પાસે અસલાલી ગામે પધારેલા. ૩. આચાર્ય મહારાજને સંતોએ પ્રેમથી દૂધપાક જમાડ્યો. ૪. તેમને મન મીઠું ને સાકર બંને સરખાં હતાં. ૫. આશ્રિત સંતો-હરિભક્તોને સુખી કરતા. ૬. તેમણે કહ્યું, “ભગવાનની પ્રસાદીમાં સ્વાદ જોવાય નહિ.” ૭. તેઓને માનસી પૂજા વખતે વીંછી કરડ્યો છતાં વિચલિત ન થયા. ૮. આચાર્ય મહારાજની પ્રકૃતિ ક્ષમાશીલ હતી. ૯. આચાર્ય મહારાજે કહ્યું, “દુર્જન પોતાની પ્રકૃતિ છોડતા નથી તો સજજને પણ પોતાની પ્રકૃતિ છોડવી નહિ.” ૧૦. આચાર્ય મહારાજને સંત-હરિભક્તો સાથે ભાતૃભાવ હતો. ૧૧. ભૂલથી દૂધપાકમાં સાકરને બદલે મીઠું નખાઈ ગયું હતું. ૧૨. સંતો જમવા બેઠા ત્યારે ખબર પડી કે દૂધપાક તો ઘણો ખારો છે.

(૧) ફક્ત સાચા નંબરો સૂચના : (૧) ફક્ત સાચા નંબરોમાં તમામ છ નંબરો સાચા હશે તો જ ૩ ગુણ મળશે.

(૨) યથાર્થ ઘટનાક્રમ (૨) યથાર્થ ઘટનાક્રમ પણ સંપૂર્ણ સાચો હશે તો જ ૩ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલા ખોટાં વાક્યોને મથાળાના સંદર્ભમાં સાચાં લખો.

[૪]

નોંધ : સંપૂર્ણ સાચું વાક્ય લખ્યું હશે તો જ ગુણ પ્રાપ્ત થશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

ઉદાહરણ :- વિદ્યાવારિધિ સદ્ગુરુ શ્રી નિત્યાનંદ સ્વામી :- સંવત ૧૮૭૨ના મહા વદ નોમની રાત્રે નિત્યાનંદ સ્વામીએ અમદાવાદમાં આચાર્યશ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ, ગુણાતીતાનંદ સ્વામી, પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી, કૃપાનંદજીની હાજરીમાં કારણ દેહનો ત્યાગ કર્યો.

જવાબ :- વિદ્યાવારિધિ સદ્ગુરુ શ્રી નિત્યાનંદ સ્વામી :- સંવત ૧૮૦૮ના માગશર સુદ ૮ના દિવસે નિત્યાનંદ સ્વામીએ વરતાલમાં આચાર્યશ્રી રઘુવીરજી મહારાજ, ગોપાળાનંદ સ્વામી, શુક્રમુનિ, શૂન્યાતીતાનંદજી વગેરે સંતોની હાજરીમાં ભૌતિક દેહનો ત્યાગ કર્યો.

૧. ભક્તરાજ દાદાખાયર : સારંગપુરમાં ફાલ્ગુ નદીમાં સ્નાન કરીને પાછા આવતા ટેકરા ઉપર અભ્યાગતોને બેઠેલા જોઈ મહારાજે કહ્યું : ‘આ અભ્યાગતો માટે પાઠશાળા કરી આપીએ તો ઠીક.’

જ.

૨. આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ : શ્રીજીમહારાજે પંચ વિદ્યામાં કુશળ હરિભક્તો બનાવ્યા, મંદિરો બનાવ્યાં. આ રીતે શુદ્ધ આશ્રમની સ્થાપના કરી; પરંતુ મંદિરોના સ્થળનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો.

૩. સદ્ગુરુ શ્રી નિત્યાનંદ સ્વામી : દિલ્હી પાસે છપૈયા ગામ છે. ત્યાં રામ શર્મા નામના વણિક રહેતા હતા. તેમની પત્નીનું નામ વનિતાદેવી હતું. આ પવિત્ર દંપતી ધર્મ - પરાયણ જીવન જીવતાં હતાં.

૪. પ્રેમસખી પ્રેમાનંદ : થોડી વારે એક લુહાર સવારે શહેર જતો હતો તે ત્યાં આવ્યો. તેની નજર ગુફાની બખોલમાં પડી અને ત્યાં આ બાળકને જોઈ તેના ઘરમાં આનંદ થઈ ગયો.

વિભાગ - ૩ : નિબંધ

પ્ર.૧૩ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર આશરે ૩૦ લીટીમાં નિબંધ લખો.

[૧૦]

૧. સમસ્યાઓનાં સમાધાન : પ્રમુખસ્વામી મહારાજ (સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ : ડિસેમ્બર - ૨૦૧૫, પા.નં. ૨૨-૨૫)

૨. વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીએ અર્પેલી ભાવાંજલિ

(સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ : સપ્ટેમ્બર-ઓક્ટોબર - ૨૦૧૬, પા.નં. ૬૮-૭૫)

૩. પ્રમુખસ્વામી મહારાજના ચેતન અને અચેતન શરીરની દિવ્ય અનુભૂતિઓ

(સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ : સપ્ટેમ્બર-ઓક્ટોબર - ૨૦૧૬, પા.નં. ૮૧-૮૩, ૮૮)

()

પછીના પૃષ્ઠોમાં ઉપરોક્ત ત્રણેય નિબંધોનું વર્ણન દર્શાવેલ છે.

* * *

અગત્યની જાહેરાત : તમામ પરીક્ષાર્થીઓ આપણી સંસ્થાની નીચે દર્શાવેલી website - link પરથી જૂનાં વર્ષોના પ્રશ્નપત્રો તથા તેના ઉકેલપત્રો નિઃશુલ્ક ડાઉનલોડ કરી શકશે તથા તેની પ્રિન્ટ પણ કાઢી શકશે.

<http://www.baps.org/Satsang-Exams.aspx>

પરીક્ષાર્થી શ્રી,

સસ્નેહ જય શ્રી સ્વામિનારાયણ

સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા માર્ચ ૨૦૧૭ના નિબંધોની પૂર્વ તૈયારી માટે

નીચે જણાવેલ માર્ગદર્શન અને સૂચનો ધ્યાનમાં લેવા વિનંતી.

૧. નિબંધ એટલે કોઈ નિશ્ચિત વિષય ઉપર વ્યવસ્થિત, ચિંતનપૂર્વક અને મુદ્દાસરનું લખાણ. સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષામાં પૂછાતા નિબંધો સામાન્ય જ્ઞાનના આધારે, પરીક્ષાર્થીના દૈનિક જીવનમાં સત્સંગના સદ્વાચન અને કથા શ્રવણ અને મનન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ જ્ઞાનની કસોટી કરતા ૩૫ થી ૪૦ લીટીમાં લખવાના હોય છે.
૨. પરીક્ષાર્થીઓની માગણીને માન આપીને આ વર્ષે પ્રી-ટેસ્ટમાં પૂછાનાર નિબંધોના વિષયો અગાઉથી પરીક્ષાર્થીના એકાઉન્ટમાં અપલોડ કરવામાં આવ્યા છે.
૩. પ્રી-ટેસ્ટમાં જે તે પરીક્ષામાં પૂછાનાર નિબંધોના ત્રણે ત્રણ વિષયો આપવામાં આવ્યા છે. માર્ચ ૨૦૧૭ની ફાઈનલ પરીક્ષામાં આ ત્રણ વિષયોમાંથી કોઈપણ એક નિબંધ ચોક્કસપણે પૂછાશે જ. માટે જો આપ આ ત્રણે ત્રણ વિષયો તૈયાર કરશો તો આપ ચોક્કસપણે એક નિબંધ મુખ્ય પરીક્ષામાં ખૂબ જ સારી રીતે લખી શકશો.
૪. આ નિબંધોનું સામાન્ય બંધારણ, લખાણ(મેટર) જૂના ‘સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ’માંથી લેવામાં આવે છે.
૫. અહીં આપેલા નિબંધોનું લખાણ કેવળ દિશા સૂચક છે. આ જ લખાણ ગોખીને પરીક્ષામાં લખવાની જરૂર નથી. આથી વિશેષ સારા મુદ્દાઓનું ચિંતન-મનન કરી આપની રીતે પૂર્વ તૈયારી કરીને લખી શકો છો.
૬. ગુજરાતી માધ્યમ (ભાષા) સિવાયના પરીક્ષાર્થીઓ માટે : આ નિબંધોનું મૂળ પ્રકાશન ગુજરાતી ભાષામાં જ હોવાથી તેનું શબ્દશઃ ભાષાંતર ન કરતાં, તેનો ભાવાર્થ સમજીને પરીક્ષાર્થીએ પોતાની રીતે સમજીને તૈયારી કરવાની રહેશે. પરીક્ષા કાર્યાલય અંગ્રેજી કે હિન્દી ભાષામાં આ નિબંધોનું ભાષાંતર આપી નહિ શકે. તેથી ભાષાંતર કરવા અંગેનો પત્રવ્યવહાર કે ઈ-મેલ પણ પરીક્ષા કાર્યાલયને કરશો નહિ તેવી નમ્ર વિનંતી છે.
૭. ગુજરાતી ભાષા વાંચી, લખી કે બોલી ન શકતા હોય તેવા પરીક્ષાર્થીઓએ માતા-પિતા, વડીલો કે અન્ય સ્વજનો-સ્નેહીઓ પાસે વંચાવીને નિબંધનો ભાવાર્થ સમજી પોતાની રીતે, પોતાના શબ્દોમાં લખીને તૈયારી કરવાની રહેશે.
૮. One essay from the list of essays will be asked in the Final Examination of March-2017.

સત્સંગ પરિચય

નિબંધ-૧ :

સમસ્યાઓનાં સમાધાન : પ્રમુખસ્વામી મહારાજ

અક્ષરધામનું નિર્માણ માત્ર પાંચ વર્ષમાં કરવું એ એક પડકાર હતો, પરંતુ પરમ પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજની આર્ષનજરમાં એ દરેક પડકારનું પણ સમાધાન હતું. અક્ષરધામના શિલાન્યાસથી લઈને ઉદ્ઘાટન પર્યંતના અનેક પ્રસંગોના સાક્ષી અને અક્ષરધામના નિર્માણમાં વિવિધ સેવાઓ આપનારા પૂજ્ય બ્રહ્મવિહારી સ્વામી તેનું સ્મરણ કરે છે...

■ સાધુ બ્રહ્મવિહારીદાસ

અક્ષરધામ એટલે પરમ પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજે આપેલી પ્રેરણાઓનું પવિત્ર મૂર્તિમંત સ્વરૂપ. પળે પળે પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રીએ પ્રેરણાઓ આપી છે, જે અક્ષરધામના કણકણમાં મહેકી ઊઠી છે. સમગ્ર અક્ષરધામના નિર્માણમાં અને તેના શિલાન્યાસથી માંડીને ઉદ્ઘાટન સુધીના અનેક પ્રસંગોમાં પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રી જેટલા સજાગ હતા એટલું બીજું કોઈ નહોતું. પ્રશ્નો તો અનેક આવ્યા, મુશ્કેલીઓ કલ્પના બહારની આવી, પરંતુ દરેક વખતે પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રીની કૃપાનજરમાં આપોઆપ સમાધાન મળી ગયું. સમસ્યાઓમાં સ્વામીશ્રી સ્થિર અને ધીર હોય. કારણ કે તેમની પાસે દીર્ઘદૃષ્ટિ છે. અપાર ધૈર્ય છતાં સહજતાથી આવું કાર્ય કરવાની તેઓની આગવી વિશેષતા છે.

એટલે જ અક્ષરધામ સર્વાંગ સુંદર થયું છે. જેમણે વેનિસની માર્કેટપ્લેસ અને ઓસ્ટ્રિયાના ડાઉનટાઉન જેવાં દુનિયાના કેટલાંય શહેરોની ડિઝાઇન કરી છે, એવા વિશ્વના નામાંકિત ભારતીય આર્કિટેક્ટ શ્રી બી. વી. દોશી અક્ષરધામના નિર્માણ દરમિયાન જોવા આવ્યા હતા. ત્યારે તો હજુ અક્ષરધામના નિર્માણમાં ઘણું જ કાર્ય બાકી હતું, પરંતુ તેઓ ખૂબ પ્રભાવિત થયા. સંતોએ તેમને કંઈક સૂચનો આપવા કહ્યું, ત્યારે તેઓએ કહ્યું: ‘એક નાનો છોડ ઊગ્યો હોય તે એની પ્રાકૃતિક રીતે જ ઊગતો હોય છે. એમ અહીં અક્ષરધામના સ્થાપત્ય અને પરિસરનો જે રીતે વિકાસ થયો છે એ જોઈને એમ જ લાગે કે આ વિકાસમાં ચૈતન્યનો પ્રવાહ કામ કરી રહ્યો છે. એટલે મહેરબાની કરીને કોઈપણ પ્રોફેશનલ આર્કિટેક્ટને પૂછવા જશો નહીં કે આમાં કંઈ સૂચન હોય તો કહેજો. હવે જે કોઈ આમાં નવાં સૂચનો કરશે, તે સુંદરતા વધારવાને બદલે ઘટાડવાનું કાર્ય કરશે!’

સ્થાપત્ય-કળાના માહેર અને શિકાગો, હ્યુસ્ટન વગેરે મંદિરની ડિઝાઇન કરનાર અને અક્ષરધામ સાથે પણ સંકળાયેલા બચુભાઈ સોમપુરાએ વહેતી અશ્રુધારા સાથે કહ્યું હતું: ‘અત્યાર સુધી ડિઝાઇન અમે કરીએ છીએ, પણ જેવી ડિઝાઇન હોય એવું જ નકશીમાં ઊતરે એવું અમે માનતા ન હતા. ઇતિહાસમાં પહેલી જ વાર જેવી ડિઝાઇન કરી છે, એવું જ નકશીકામ જો કોઈએ પણ કર્યું હોય તો એ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે. પ્રમુખસ્વામી મહારાજ અમારા માટે તો ભગવાન છે. સામાન્યપણે આટલું મોટું કામ કરતાં અમારી ચાર પેઢીઓ વીતી જાય. ૬૦ વર્ષે પણ આ પૂરું ન થાય, પરંતુ એ કામ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે ચાર વર્ષમાં પૂરું કર્યું, એ પણ અમારા માટે એક આશ્ચર્યની વાત છે.’

અહીં જે કોઈ વિચક્ષણો આવ્યા, એ સૌને એમ લાગ્યું છે કે આ ડિઝાઇન પાછળ મહાપુરુષની દિવ્ય પ્રેરણાનું જ

પરિબળ છે. અક્ષરધામની રચનામાં જોડાયેલા કોઈની પાસે એક સમગ્ર ચિત્ર નહોતું, પરંતુ સ્વામીશ્રી તો એ ભવિષ્યને નજરે જોઈ શકતા હતા. જ્યારે અક્ષરધામનું પ્લાનિંગ અને નિર્માણ ચાલી રહ્યું હતું ત્યારે બધાના મનમાં દ્વિધા હતી કે અક્ષરધામનું પરિસર કેટલું મોટું કરવું? કેટલા માણસો અહીં રોજ આવશે? રોજના કેટલા માણસોને લક્ષ્યમાં રાખીને તેનું પ્લાનિંગ કરવું જોઈએ? આવી ચર્ચાઓ ચાલતી હતી. આ માટે એક સર્વેક્ષણ પણ કરવામાં આવ્યું હતું. પૂજ્ય ઈશ્વરચરણ સ્વામીના માર્ગદર્શન મુજબ રિતેશભાઈ ગઢિયાએ દિલ્હીનાં જુદાં જુદાં વિખ્યાત સ્થળોનું સર્વેક્ષણ કરીને કેટલા લોકો સરેરાશ તેની મુલાકાતે આવતા હોય છે, તેની એક સારણી પણ તૈયાર કરી હતી. તા. ૨૮-૬-૨૦૦૧ના રોજ દિલ્હી ખાતે નીતિનભાઈ ગઢિયાના ઘરે અક્ષરધામની ટીમની એક મિટિંગમાં સ્વામીશ્રી બિરાજ્યા હતા, અને આ મિટિંગમાં ઉપરોક્ત મુદ્દો ચર્ચાઓ કે રોજ કેટલા માણસો અક્ષરધામના દર્શનાર્થે આવશે? રિતેશભાઈ ગઢિયાએ સ્વામીશ્રી સમક્ષ દિલ્હીનાં જુદાં જુદાં સ્થળોના મુલાકાતીઓની સારણી પણ રજૂ કરી. ત્યારે ભવિષ્યની આગાહી કરતાં સ્વામીશ્રી સહેજે જ બોલી ઊઠ્યા હતા: ‘યોગીજી મહારાજના સંકલ્પનું આ કાર્ય છે, એટલે અક્ષરધામ જોવા તો બહુ લોકો આવશે. એટલા બધા લોકો દર્શને આવશે કે તમે બધા ગણતાં થાકશો.’

અને ખરેખર આજે એમ જ બન્યું છે!

સ્વામીશ્રી ભવિષ્યને નજરે જોતા હતા, જાણતા હતા. સત્પુરુષ બધું જાણે છે. એટલે એ જ સાચી પ્રેરણા આપી શકે છે.

દુનિયામાં કોઈ એવા ગુરુ હશે કે જે ત્રેતીસ વર્ષ જૂનો પોતાના ગુરુનો સંકલ્પ યાદ રાખીને એ સંકલ્પ અનેક લોકોના જીવમાં રોપે અને એ પ્રમાણે જમીન મેળવે, એ પ્રમાણે સૂઝ આપે, એ પ્રમાણે સમજાવે? ફંડથી અને પાયાના પથ્થરથી છેક પ્રાણપ્રતિષ્ઠા સુધી આ રીતે કાર્ય કર્યું છે પ્રમુખસ્વામી મહારાજે.

અક્ષરધામના ઉદ્ઘાટનનો દિવસ પણ બરાબર યાદ છે.

અક્ષરધામની સેવામાં જોડાયેલી સંતોની મુખ્ય ટીમના અને સૌ કોઈના મનમાં હતું કે અક્ષરધામનું ઉદ્ઘાટન કરવા માટે સૌથી વધુ યોગ્ય એ જ છે, જેમની પ્રેરણાથી આવું ભવ્ય સ્થાન રચાયું છે. એમનાથી વધુ યોગ્ય કોઈ જ નથી. પરંતુ સ્વામીશ્રીએ કંઈક બીજું જ ધાર્યું હતું. તેઓ વિનમ્ર છે. પોતે કાર્ય કર્યું હોય અને બીજાને યશ આપી દે. બીજાની મહત્તા વધારે. એમણે અક્ષરધામનું ઉદ્ઘાટન અન્ય કોઈ કરે એવી ઈચ્છા દર્શાવી. ચર્ચાઓ થઈ તેમાં બે-ત્રણ નામ આવ્યાં. વડાપ્રધાન, રાષ્ટ્રપતિ વગેરે. પરંતુ સ્વામીશ્રીએ કહ્યું: ‘રાષ્ટ્રપતિ, વડાપ્રધાન અને વિરોધપક્ષના નેતા - એમ ત્રણેય પાસે અક્ષરધામનું ઉદ્ઘાટન કરાવીએ.’

જો કે જાણવા મળ્યું કે સરકારના પ્રોટોકોલ મુજબ આ શક્ય નહોતું. બિનસરકારી સંસ્થાઓના કોઈપણ ફંક્શનમાં આજ સુધીમાં આ ત્રણેય વડાઓ એક જ સમયે જાહેરમાં આવ્યા હોય એવું બન્યું નથી, પરંતુ સ્વામીશ્રીએ દૃઢતાપૂર્વક કહ્યું: ‘એક, બે અને ત્રણ. ત્રણેય આવશે.’

એમ થવામાં અનેક સરકારી ગૂંચ હતી. પ્રોટોકોલની અનેક મર્યાદાઓ હતી. સુરક્ષા અધિકારીઓની દૃષ્ટિએ પણ અનેક મુશ્કેલીઓ હતી. દરેકના અલગ અલગ કાર્યક્રમો હતા. વડાપ્રધાન અન્ય કાર્યક્રમોને કારણે વહેલા આવી શકે તેમ નહોતા, અને રાષ્ટ્રપતિ વહેલા આવવા તૈયાર હતા. પરંતુ પ્રોટોકોલ મુજબ વડાપ્રધાને રાષ્ટ્રપતિ કરતાં પાંચ મિનિટ વહેલાં જ આવવું જોઈએ. આવી નાની મોટી કેટલીય ગૂંચ હતી. વળી, એ ઉદ્ઘાટન પૂર્વે પાંચ-છ દિવસ પહેલાં જ દિલ્હીમાં પાંચ-છ બોમ્બ વિસ્ફોટ થયા હતા. એટલે સુરક્ષા અધિકારીઓની ભીંસ પણ વધી હતી. કોઈકે તારીખો બદલવાનો પણ વિચાર આપ્યો.

પરંતુ સ્વામીશ્રી નિશ્ચિત્ અને નિશ્ચિંત હતા. ઉદ્ઘાટન લાભપંચમી, ૬ નવેમ્બરે જ કરવું હતું, અને તે પણ ત્રણેય મહાનુભાવોની ઉપસ્થિતિમાં. એક વખત એટલી બધી દ્વિધા થઈ કે બપોરે ૨-૩૦ વાગે સ્વામીશ્રી આરામમાં હતા, ત્યારે તેમને જગાડવા પડ્યા, એમ કે આ ત્રણેય મહાનુભાવો સાથે આવે એ શક્ય લાગતું નથી. પરંતુ સ્વામીશ્રીએ તે સમયે સૂતાં સૂતાં પણ નિશ્ચિંતતાથી કહ્યું હતું: ‘એક, બે અને ત્રણ!’

અને આખરે સ્વામીશ્રી બોલ્યા તેમ જ થયું.

ત્રણેય મહાનુભાવોની સુરક્ષા એજન્સીઓના એવા અનેક પ્રશ્નો હતા કે જેનું નિરાકરણ શક્ય જ નહોતું. પરંતુ છેલ્લી

ક્ષણ સુધી અનિશ્ચિતતાઓ વચ્ચે સ્વામીશ્રીએ કહ્યું હતું તેમ જ બન્યું. રાષ્ટ્રપતિ ડૉ. એ.પી.જે. અબ્દુલ કલામ, વડાપ્રધાન ડૉ. મનમોહનસિંહ અને વિરોધ પક્ષના નેતા શ્રી લાલકૃષ્ણ અડવાણી - એમ ત્રણેય મહાનુભાવો ઉપસ્થિત રહ્યા!

એમાં પણ વળી કેટલીક એવી બાબતો બની કે જેને યાદ કરતાં આજે આશ્ચર્ય થાય છે.

તા. ૬-૧૧-૨૦૦૫ના રોજ ઉદ્ઘાટનનો કાર્યક્રમ શરૂ થાય તેના થોડા કલાકો પહેલાં સ્વામીશ્રીએ ફોન દ્વારા સંદેશ આપ્યો કે ‘રાષ્ટ્રપતિ ડૉ. કલામ આવે ત્યારે તેઓને નૌકાવિહાર દ્વારા સંસ્કૃતિદર્શન પ્રદર્શન બતાવજો.’

એ મુજબ બધી વ્યવસ્થાઓ વિચારી રાખી હતી, પરંતુ ડૉ. કલામના સેક્રેટરીનો ફોન આવ્યો કે રાષ્ટ્રપતિ નૌકાવિહાર દ્વારા નિહાળાતા પ્રદર્શનમાં નહીં આવી શકે. કારણ કે સિક્યુરીટી ક્લિયરન્સ મળ્યું નથી. વાત સાચી હતી. એટલા મોટા પ્રદર્શનમાં સિક્યુરીટી ક્લિયરન્સ માટે સુરક્ષા અધિકારીઓએ ઘણા સમય પૂર્વે બધી જ તપાસ કરી લેવી ઘટે. પરંતુ એ શક્ય નહોતું બન્યું. કારણ કે સ્વામીશ્રીએ છેલ્લી ઘડીએ સૂચન કર્યું હતું.

પણ જેવા ડૉ. કલામ અક્ષરધામના પરિસરમાં પધાર્યા કે તેમણે પહેલું જ પૂછ્યું કે, ‘શું કાર્યક્રમ છે?’

અમે કહ્યું: ‘આમ તો નૌકાવિહાર દ્વારા સંસ્કૃતિદર્શન પ્રદર્શન નિહાળવાનું અને ત્યારબાદ ઉદ્ઘાટન સમારોહમાં જવાનું નક્કી કર્યું હતું.’ એ દરમિયાન વચ્ચે જ સુરક્ષા અધિકારીઓએ કહ્યું કે ત્યાં સુરક્ષા તપાસ થઈ નથી. આ દરમિયાન ડૉ. કલામે જાણ્યું કે તેઓ આ પ્રદર્શન જુએ તેવી પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રીની ઈચ્છા છે એટલે તેમણે સુરક્ષા અધિકારીઓને સૂચના આપી દીધી કે આપણે ત્યાં જવું જ છે.

અને ડૉ. કલામ ત્યાં પહોંચી ગયા. તેમણે નૌકા દ્વારા વિહાર કરીને બધું નિહાળ્યું. અત્યંત પ્રભાવિત થયા. બહાર આવીને સુરક્ષા અધિકારીને વિનમ્રતાથી કહે: ‘જુઓ, હું જીવતો છું ને!’

ત્યારબાદ સ્વામીશ્રીની ઈચ્છા મુજબ ડૉ. કલામને નીલકંઠયાત્રા આઈમેક્સ ફિલ્મ પણ બતાવી. આઈમેક્સ ફિલ્મ નિહાળતાં તેઓ બાળ નીલકંઠથી ખૂબ પ્રભાવિત થયા. તેમણે પૂછ્યું, ‘આ બાળ નીલકંઠનું પાત્ર કરનાર બાળક કોણ છે?’ મેં કહ્યું, ‘આ બાળ નીલકંઠના પાત્ર માટે ૧૨,૦૦૦ બાળકોમાંથી એક બાળક પસંદ કર્યો હતો. એ આ છે.’ ડૉ. કલામ કહે, ‘મારે એને મળવું છે.’

અક્ષરધામના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે ઊમટેલા હજારો લોકોમાં તેને ક્યાં શોધવો? વળી ચારે તરફ સુરક્ષા અધિકારીઓની એવી કિલ્લેબંધી હતી કે તેને નજીક લાવવો અશક્ય હતો. એટલે અમે ખાલી ‘હા’ કહી.

થોડી જ ક્ષણો પછી ભવ્ય ઉદ્ઘાટન અવસર શરૂ થયો. સ્વામીશ્રી, રાષ્ટ્રપતિ ડૉ. કલામ, વડાપ્રધાન ડૉ. મનમોહનસિંહ, વિરોધ પક્ષના નેતા લાલકૃષ્ણ અડવાણી વગેરે અક્ષરધામની સામે ઘણે દૂર બેઠા હતા. અન્ય અનેક મહાનુભાવો તેમજ હજારોની મેદની સમક્ષ અક્ષરધામના પોડિયમ પર પ્રારંભિક રાષ્ટ્રગીત ગવાયું. તે બાદ પોડિયમ પર એક સ્વાગત નૃત્ય શરૂ થયું. એ દરમિયાન અમે આગળના કાર્યક્રમ માટે સુરક્ષા અધિકારીઓ તથા સેક્રેટરીઓ સાથે ચર્ચા કરી રહ્યા હતા. તે સમયે અચાનક જ સ્વામીશ્રીએ મને બોલાવી સામે દૂર મંચ પર નૃત્ય કરતાં બાળકો તરફ હાથ ચીંધતાં કહ્યું, ‘જો રહ્યો પેલો નીલકંઠ!’ પછી કહે, ‘આ પ્રસંગ પૂરો થાય પછી એને ડૉ. કલામ સાહેબને મળાવજો.’

મારી નજર ત્યાં ગઈ. મેં જોયું તો વિવિધ વેશભૂષામાં નૃત્ય કરતા સો કરતાં વધુ બાળકો વચ્ચે આઈમેક્સ ફિલ્મમાં બાળ નીલકંઠનું પાત્ર ભજવનાર બાળક નૃત્ય કરી રહ્યો હતો. હું દંગ રહી ગયો. મેં તો સ્વામીશ્રીને કે કોઈને પણ કહ્યું નહોતું કે ડૉ. કલામે તેને મળવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી છે.

અને જ્યારે એ બાળકને નૃત્ય પછી ડૉ. કલામ સાથે મેળાપ કરાવ્યો ત્યારે ડૉ. કલામ ખૂબ પ્રસન્ન થઈ ગયા.

સ્વામીશ્રીની દિવ્ય દૃષ્ટિથી હું રોમાંચિત થઈ ગયો.

જોકે આવા દિવ્ય પ્રસંગો કે અક્ષરધામ જેવા મહાન કાર્યનો યશ પણ સ્વામીશ્રી ક્યારેય પોતાના શિરે ન લે.

આજના કાર્યક્રમ અને અક્ષરધામનાં દર્શનથી ડૉ. કલામ એટલા બધા પ્રભાવિત હતા કે તેઓ સ્વામીશ્રી પ્રત્યે વિશેષ અહોભાવથી છલકાઈ ઊઠ્યા. ઉદ્ઘાટન બાદ મંચ પરથી નીચે ઊતરતાં તેમણે આત્મીયભાવે સેવક તરીકે સ્વામીશ્રીને પોતાનો ટેકો આપ્યો ને ભાવવિભોર થઈ કહેવા લાગ્યા: ‘જ્યારથી અક્ષરધામમાં મેં પ્રવેશ કર્યો ત્યારથી મને એક પ્રશ્ન સતત રહ્યા કરતો હતો કે લાખો લોકો દ્વારા પાંચ વર્ષમાં આવું ભવ્ય અને દિવ્ય કામ કેવી રીતે બને! અને મને અંતરમાંથી એનો જવાબ મળ્યો કે સ્વામિનારાયણ ભગવાને જ આપના આત્મામાં સંપૂર્ણ પ્રવેશ કર્યો છે અને એમાંથી

જ સમગ્ર અક્ષરધામ ખીલી ઊઠ્યું, સાહજિક રીતે.’

સ્વામીશ્રી કહે : ‘ભગવાન જ બીજા દ્વારા કામ કરે છે.’

અક્ષરધામ જેવા ભવ્ય અને દિવ્ય સર્જન બાદ પણ સ્વામીશ્રી પોતાના લક્ષ્યમાં કેટલા સ્પષ્ટ છે! અક્ષરધામના ઉદ્ઘાટન બાદ અમેરિકાના વિખ્યાત હાર્ટસર્જન ડૉ. સુબ્રહ્મણ્યમે સ્વામીશ્રીને પૂછ્યું: ‘આપનો હવે પછીનો પ્રોજેક્ટ કયો છે?’

સ્વામીશ્રીએ તરત જ કહ્યું હતું: ‘સત્સંગ કરાવવો, ભજન કરવું, કરાવવું, સૌમાં સારી ભાવના થાય, વિશ્વમાં અને સૌમાં શાંતિ પ્રસરે, ભક્તિ વધે એ પ્રોજેક્ટ ચાલુ જ છે અને કરીએ છીએ. સાથે સાથે આ અક્ષરધામ થતાં જાય છે!’

એવાં કેટકેટલાં સંસ્મરણો આજે યાદ આવે છે, જેમાંથી પ્રગટતી સ્વામીશ્રીની મુઠ્ઠી ઊંચેરી દિવ્ય પ્રતિભા હૃદયને સ્પર્શી જાય છે, હૃદયમાં આહ્લાદ ઊપજાવે છે અને પ્રતીતિ કરાવે છે કે અક્ષરધામ તો તેઓ જ સાકાર કરે છે, પરંતુ એમ છતાં સૌને સેવા આપીને તેમણે આપણને કૃતાર્થ કર્યા છે. એ બદલ તેમનો જેટલો આભાર માનીએ એટલો ઓછો છે. ♦

નિબંધ-૨ :

વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીએ અર્પેલી ભાવાંજલિ

આવી વિભૂતિ, એક યુગપુરુષ, ઉત્તમ સંતકોટિની મહાન પરંપરાના નિયંતા અને આગળ આવનારી સદીઓ સુધી અસર પેદા કરનારું વ્યક્તિત્વ આજે વિદાય થયું છે. પરંતુ પ્રમુખસ્વામીજી સ્વધામમાં હોય તોપણ એમનાં આચાર-વિચાર, ત્યાગ, તપશ્ચર્યા, જીવન, સંયમ, નૈતિકતા આ સઘળું આપણા શ્વાસેશ્વાસમાં હર પળ રહેશે...

તા. ૧૫મી ઓગસ્ટની પ્રભાતે એક તરફ સમગ્ર ભારતમાં સ્વાતંત્ર્ય દિનનો માહોલ છવાયો હતો, બીજી તરફ લાખો લોકો તેમને આધ્યાત્મિક મુક્તિનું વરદાન આપનાર વિરલ સંતવિભૂતિ પ્રમુખસ્વામી મહારાજને ભાવાંજલિ અર્પવા ભાવભીના થઈને સારંગપુર તરફ ધસી રહ્યા હતા. એ જ સમયે, સકલ ભારતની પ્રજા વતી રાજધાની દિલ્હીમાં લાલ કિલ્લા પરથી ભારતીય ત્રિરંગો લહેરાવતા વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્રભાઈનું હૃદય પણ, જગતભરમાં ભારતનું ગૌરવ પ્રસરાવનાર મહાન રાષ્ટ્રસંત પરમ પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજનાં ચરણે વંદના કરવા ઝંખતું હતું. ૧૯૪૭માં આઝાદી મળ્યા પછી, ભારતીય સંસ્કૃતિનો અદ્વિતીય ઉદ્ધોષ કરનારા એ મહાપુરુષને ભાવવંદના કરવા માટે પ્રધાનમંત્રીશ્રી નરેન્દ્રભાઈએ ૧૫મી ઓગસ્ટનો દિન જ ખાસ પસંદ કર્યો હતો. ભારતના સ્વતંત્રતા દિને, સમગ્ર રાષ્ટ્ર વતી આ મહાપુરુષને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પીને ભારતના પ્રધાનમંત્રી ભારત અને વિશ્વ સમક્ષ તેમની સવિશેષ ગરિમા કરવા ઈચ્છતા હતા. અને એટલે જ લાલકિલ્લા પર ધ્વજવંદન કરી, લશ્કરની સલામી ઝીલી, પ્રધાનમંત્રી શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી હવાઈ માર્ગે સીધા જ સારંગપુર આવવા નીકળી ગયા. ભાવનગર હવાઈ મથકે વિમાન માર્ગે આવ્યા બાદ તેઓ હેલિકોપ્ટર દ્વારા શીઘ્ર ગતિએ સારંગપુર આવી પહોંચ્યા. સાથે ગુજરાતના મુખ્યમંત્રી શ્રી વિજયભાઈ રૂપાણી પણ પધાર્યા હતા.

તેઓશ્રી બરાબર ૧૧-૫૫ વાગ્યે સારંગપુર પહોંચ્યા. દર્શનમંડપમાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો પાર્થિવ દેહ સૌનાં દર્શન માટે જ્યાં વિરાજિત કરવામાં આવ્યો છે ત્યાં પ્રવેશતાં જ તેઓ ભાવુક બની ગયા. પ્રધાનમંત્રીશ્રી પંચાંગ પ્રણામ કરીને થોડીક ક્ષણો સુધી તેમનાં ચરણોમાં પલાંઠી સાથે બેસીને અશ્રુભીની આંખે વંદન કરતા રહ્યા. પ્રમુખસ્વામી મહારાજની પરિક્રમા કરીને તેઓએ કમરથી વળીને આદરપૂર્વક મહંત સ્વામીજી સાથે શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ અને સ્વામીશ્રીની આરતી ઉતારી હતી. વૈદિક શાંતિપાઠના મંત્રગાન વચ્ચે પ્રધાનમંત્રીશ્રીએ પ્રમુખસ્વામી મહારાજનાં ચરણે પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરીને ઉપસ્થિત સમુદાય સમક્ષ સંબોધનની શરૂઆત કરી. જો કે સંબોધન કરવા જતાં પ્રધાનમંત્રી શ્રી નરેન્દ્રભાઈ ભાવુક બનીને શબ્દહીન બની ગયા હતા. કેટલીયે ક્ષણો સુધી માઈક્રોફોન સામે આંખોમાં અશ્રુ સાથે શબ્દહીન રહ્યા પછી, રડી પડતાં તેમણે ત્રુટક ત્રુટક સ્વરે જણાવ્યું: “તમારામાંથી ઘણા બધાએ ગુરુ ગુમાવ્યા હશે, પરંતુ મેં તો પિતા ગુમાવ્યા છે.” આટલું બોલતાં તેઓ ભાવુક બનીને રડી પડ્યા હતા.

થોડીક ક્ષણો સુધી શબ્દહીન રહ્યા બાદ તેમણે પુનઃ લાગણીભીના અવાજે જણાવ્યું કે “કેટલાં બધાં વર્ષોનો નાતો! જ્યારે જાહેર જીવનમાં મારી કોઈ જ ઓળખાણ-પિછાણ નહોતી, હરિભક્તો પછી મારી શ્રેણી આવે એટલો હું સામાન્ય માનવી. ત્યારથી લઈને એક સંતાનને જેમ પાલવે, પોષે, મઠારે, એવો પિતૃતુલ્ય લાભ મને પ્રમુખસ્વામીજી પાસેથી મળ્યો છે. વિવેકસાગરજી અને મારા લોહીના સંબંધો રહ્યા છે. પણ કદાચ, વિવેકસાગરજીને મળ્યો હશે તેના કરતાં વધારે પ્રેમ મેં પ્રમુખસ્વામી મહારાજ પાસેથી પ્રાપ્ત કર્યો છે. પ્રસંગોની તો ભરમાર છે.

સામાન્ય રીતે સંતપરંપરામાં ગુરુ શિષ્ય બનાવે એ કમ સદીઓથી ચાલતો આવ્યો છે. પણ પ્રમુખસ્વામીજીએ માત્ર શિષ્ય બનાવવા પૂરતી વાત સીમિત ન રાખી. એમણે આધુનિક ભારતને અનુરૂપ સંતપરંપરા અને સાંસ્કૃતિક વિરાસતને ઈન્સ્ટિટ્યૂશનલાઈઝ કરવાનું એક મોટું કામ કર્યું છે. માત્ર સાંપ્રત સમયના સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં જ નહીં, પરંતુ

સમગ્ર સંતજગતમાં રિફોર્મની દિશામાં એમણે પ્રયાસ કર્યા છે. અહીં સારંગપુરમાં સંતોના શિક્ષણવર્ગો ચાલે છે. સંતોના શિક્ષણનું આ મોટું ધામ બની ગયું છે. શરૂઆતમાં એ શાહીબાગમાં શરૂ થયું. એ સમયે મને આશ્ચર્ય થતું કે પ્રમુખસ્વામીજીનો સંદેશો આવે કે ફલાણા વિષય ઉપર તમારે બોલવા આવવાનું છે. મને થતું સંતોને આ વિષય સાથે શું લેવા-દેવા? સંત અલિપ્ત છે, પણ એમણે સમાજને સાચી દિશામાં લઈ જવો હોય તો સમાજની સ્થિતિનું પૂરેપૂરું જ્ઞાન હોવું જોઈએ. પ્રમુખસ્વામીજીનાં આ ચિંતા-ચિંતન એ દિશામાં લઈ જાય છે. પૂજ્ય યોગીજી મહારાજ ગયા અને આપણે બધાએ પ્રમુખસ્વામીજીને ગુરુ તરીકે જોયા છે. એક સાચા ગુરુ કેવા હોય એની આપણે અનુભૂતિ કરી છે. પણ યોગીજી મહારાજના સંદર્ભમાં જોઈએ ત્યારે વિચાર આવે કે શિષ્ય કેવા હોવા જોઈએ, તે પ્રમુખસ્વામી મહારાજે પોતાના જીવન દ્વારા સમજાવ્યું છે. પ્રમુખસ્વામી મહારાજ આપણા માટે ગુરુ તરીકે જેમ ઉત્તમ પથદર્શક રહ્યા છે, એમ એ શિષ્ય તરીકે ઉત્તમ શિષ્ય પુરવાર થયા છે. આપ કલ્પના કરો કે યોગીજી મહારાજ યમુનાને કિનારે જાય અને વાતવાતમાં એમ કહી દે કે આપણે અહીંયાં કંઈક કરવું જોઈએ. એ વાત પછી યોગીજી મહારાજ તો સ્વધામ જતા રહ્યા. વર્ષો વીતી ગયાં પણ ગુરુએ કહેલું એક વાક્ય અને એ પણ કોઈ કેબિનેટમાં નિર્ણય કર્યો એમ નહીં, અમસ્તા જ! અને એક ઉત્તમ શિષ્ય તરીકે યોગીજી મહારાજની એ ઈચ્છા યમુનાને કિનારે અક્ષરધામ બનાવીને પૂરી કરી. એવા એક ઉત્તમ શિષ્ય પ્રમુખસ્વામીજીને હું ડગલે ને પગલે જોતો હતો.

તમારામાંથી ઘણાને જાણીને આજે અચરજ થશે. મારાં ભાષણ શરૂ થયાં, હું જાહેરજીવનમાં આવ્યો, મુખ્યમંત્રી બન્યો, ત્યારે પ્રમુખસ્વામીજીને ટાઈમ મળે, પ્રવાસમાં હોય તો મારી પાસે ભાષણની વીડિયો મંગાવે. મને એમ થાય કે કદાચ સમય પસાર કરવા માટે, કદાચ કંઈક જાણવા માટે મંગાવતા હશે અને જોતા હશે. પણ બે-ત્રણ દિવસ પછી એમનો ફોન આવે કે ‘ભાઈ, આ શબ્દો તારે ન બોલાય. તારે હજુ આગળ ઘણાં કામ કરવાનાં છે. તું આવી ભૂલ કરે છે! આટલું બોલતાં શ્રી નરેન્દ્રભાઈ પુનઃ રડી પડ્યા હતા. ભાવુક સ્વરે તેમણે ફરી વાતનો દોર સાંધતાં જણાવ્યું, “કદાચ કોઈ અખબારે પણ ધ્યાન નહીં દોર્યું હોય, કે મારા રાજનીતિક વડાએ પણ ધ્યાન નહીં દોર્યું હોય, પણ પ્રમુખસ્વામીજીએ મારું ધ્યાન દોર્યું છે. એક વાર નહીં, આવી ઘટનાઓ ડઝન વખત બની હતી. એનો અર્થ એ કે વ્યક્તિના જીવનને ઘડવા માટે કેટલું તાદાત્મ્ય હશે! એનો હું અનુભવ કરતો હતો.”

આટલું કહ્યા પછી પ્રાર્થન મિનિસ્ટર શ્રી નરેન્દ્રભાઈએ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ સાથેના પોતાના કેટલાક અવિસ્મરણીય સ્વાનુભવો વર્ણવ્યા હતા. સન ૨૦૦૦માં નવી દિલ્હી ખાતે પ્રમુખસ્વામી મહારાજે સ્વામિનારાયણ અક્ષરધામનો શિલાન્યાસ કર્યો તે પ્રસંગની સ્મૃતિ કરતાં તેમણે કહ્યું, ‘ઘણીવાર આપણને એમ લાગે કે આટલાં બધાં કામમાં આવા મોટા સંતને મારી શું ખબર હોય? દિલ્હી અક્ષરધામના શિલાન્યાસની વિધિ હતી. બધા મોટા મોટા લોકો ત્યાં હતા. પ્રમુખસ્વામીજીનો આગ્રહ હતો કે તારે આવવું અને પૂજાવિધિમાં બેસવું.’ મેં કહ્યું, ‘બધા મોટા મોટા લોકો છે. મને ક્યાં તમે આમાં બોલાવો છો!’ હું તો એક સેવક તરીકે ગયો હતો. પણ પ્રમુખસ્વામીજી કહે, ‘મારે તો તને શિલાન્યાસ વિધિમાં બેસાડવાનો જ છે.’ એ વખતે જે લોકો હાજર હશે તેમને યાદ હશે કે સમાજજીવનના મોટા મોટા લોકો ત્યાં બેઠા હતા. એમાં એક ખૂણામાં હું પણ હતો. એટલામાં બ્રહ્મવિહારી સ્વામી દોડતા આવ્યા. એમણે મને થોડાક પૈસા અપાવ્યા. મારા માટે આશ્ચર્ય હતું. એમણે કહ્યું, પ્રમુખસ્વામીએ કહ્યું છે કે આના (નરેન્દ્રભાઈ મોદીના) ખિસ્સામાં કશું નહીં હોય. પૂજામાં દાનમાં મૂકવા માટે એમની પાસે કંઈ નહીં હોય. આ પૈસા તું એની પાસે મૂકી આવ.’ એ પ્રસંગની સ્મૃતિ કરતાં જ પુનઃ નરેન્દ્રભાઈ અશ્રુભીના બની ગયા હતા. થોડીક ક્ષણો કંઈ રૂંધાઈ ગયા બાદ પુનઃ વાતને સાંધતાં તેમણે કહ્યું, ‘અને એકચ્ચુલી મારા ખિસ્સામાં કંઈ નહીં હોય, એ પ્રમુખસ્વામીજીને ખબર હતી! કેટલી એકાત્મતા! ૧૯૯૨માં શ્રીનગરના લાલચોકમાં હું ત્રિરંગો ઝંડો ફરકાવવા ગયો. ૨૬ જાન્યુઆરી હતી. દેશભરમાં ઉચાટ હતો, શું થશે! હજી તો ધ્વજ ચડાવીને વિધિ પતાવીને હું એરપોર્ટ પહોંચ્યો અને મને બે ટેલિફોન મળ્યા. પહેલો ફોન હતો પ્રમુખસ્વામીજીનો! બીજો ફોન મારી માતાનો! ધ્વજવંદન, શ્રીનગર, આતંકવાદ અને એક સંત! પ્રમુખસ્વામીજીનો પહેલો પ્રશ્ન હતો, ‘ભાઈ, ભગવાન સ્વામિનારાયણ બધું જ સારું કરશે. તું સહીસલામત આવી ગયો?’ હજી તો હું શ્રીનગરના એરપોર્ટ પર હતો. એ દિવસે તો આટલી ટેકનોલોજી પણ નહોતી કે ખબર પડે કે કેટલે પહોંચ્યા! પણ એક જાગ્રત સંત, એક જાગતિક સંત હતા પ્રમુખસ્વામી મહારાજ! એમની પ્રત્યેક બાબતો અને નાતો પણ એવો હતો.

બે વર્ષ પહેલાં હું મુખ્યમંત્રી હતો ત્યારે ઈશ્વરચરણ સ્વામી કે બ્રહ્મવિહારી સ્વામી કોઈનો ફોન આવ્યો કે તમે ક્યાં છો? મેં કહ્યું કે હું પ્રવાસમાં છું. બાપાની તબિયત ઢીલીઢાલી રહેતી હતી. એટલે મને જરા ચિંતા થઈ. મેં કહ્યું, ‘શું કામ હતું?’ મને કહે, ‘તમે અહીં આવી શકો તેમ હો તો તાત્કાલિક આવી જાઓ. સ્વામીબાપા જમતા નથી. જમવાનું છોડી દીધું છે. અમે બધા સમજાવવામાં નિષ્ફળ ગયા છીએ. અને તમે જો આવશો તો દીકરાની વાત બાપ કદી ટાળશે નહીં.’ મેં કહ્યું, ‘હું પહોંચી તો નહીં શકું, હું પ્રવાસે છું. પણ મને બાપા સાથે ફોન પર વાત કરાવો.’ બાપા જોડે ફોન પર મેં વિનંતી કરી: ‘બાપા, આ દીકરો તમને કહે છે. આપ અન્ન ન છોડો. અન્ન શરૂ કરો.’ અને આટલા મોટા સંત! અને બીજી બાજુ મારા જેવો એક સામાન્ય માનવી! પણ એમણે કોઈ દલીલ નહીં કરી. એમના શબ્દો આ હતા: ‘ભલે ભાઈ, તું ખુશ રહેજે.’ અને પછી મેં એકાદ કલાક પછી ફોન કર્યો ત્યારે બ્રહ્મવિહારી સ્વામીએ કહ્યું કે બાપાએ ભોજન શરૂ કર્યું છે! આ નિકટતા મેં અનુભવી છે.”

પ્રમુખસ્વામી મહારાજનાં ભવ્ય અને દિવ્ય કાર્યોની અનુભૂતિ વ્યક્ત કરતાં શ્રી વડાપ્રધાને વિશેષ જણાવ્યું હતું: “પ્રમુખસ્વામી મહારાજ ભવ્યતાની બાબતમાં જરાય પણ કોમ્પ્રોમાઈઝ ન કરે. સૌની વ્યવસ્થામાં એમને કંઈ પણ ઓછું ન ખપે. પણ પોતે નિષ્કામ કર્મયોગી! સંપૂર્ણ અલિપ્ત! પોતે દિવ્યતાને સમર્પિત, પણ વ્યવસ્થા ભવ્યતાને અનુરૂપ! દિવ્યતા અને ભવ્યતાનો આ સુમેળ એક અદ્ભુત દિવ્ય જીવનની અનુભૂતિ કરાવે છે. અને તે મેં અત્યંત નિકટ સાથી તરીકે બધું જોયું છે. હજુ તો થોડા દિવસ પહેલાં જ બાપા સાથે મેં ફોન પર વાત કરી. શબ્દો સ્પષ્ટ નહોતા નીકળતા, પરંતુ હું બોલું એવી ઈચ્છા સાથે એ બરાબર ધ્યાનથી ફોન મૂકતા નહોતા. કંઈક કહેવા માંગતા હશે, પણ બહુ બોલી શકતા નહોતા. હું કંઈક કહું તો સાંભળીને સંતોષ થાય એવું હતું. મેં પણ ખાસ્સી લાંબી વાત કરી. આજે તેની સ્મૃતિ થાય છે.

આજે, પરમ પૂજ્ય બાપા આપણી પાસે નથી. પણ એમણે જે મહાન પરંપરા ઊભી કરી છે એ વ્યક્તિ આધારિત નથી કરી, વ્યવસ્થા આધારિત કરી છે. એમણે ઈન્સ્ટિટ્યૂશનલાઈઝ કર્યું છે. ઉત્તમ કોટિની સંતપરંપરા, શિક્ષિત સંતપરંપરા, સમર્પિત સંતપરંપરા, અનુશાસનનું શત-પ્રતિશત પાલન કરે એવી પરંપરા અને કઠોર પ્રશિક્ષણ. આ બધી જ બાબતમાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજે અનેક મૂલ્યો પ્રસ્થાપિત કર્યા છે. અબ્દુલ કલામ એમ લખતા હોય કે મેં દેશનું ૨૦૨૦નું જે વિઝન બનાવ્યું છે એ વિઝનમાં કોઈ એક વ્યક્તિની અમીટ છાયા હોય તો એ પ્રમુખસ્વામીની છે, યાને ભારતના ૨૦૨૦ના વિઝનમાં પણ અબ્દુલ કલામની વિચાર પ્રક્રિયાને તેજસ્વી, ઓજસ્વી બનાવવામાં પ્રમુખસ્વામીની છાયાની અનુભૂતિ થાય છે. આવા અનગિનત અનુભવો છે.

પ્રમુખસ્વામી સંત તો હતા જ, પણ એક ઉત્તમ લોકસંગ્રાહક પણ હતા. એ સંત હતા સાથે સાથે એ પારખુ પણ હતા. અને જ્યારે સમગ્ર આ પરંપરામાં વિવાદોએ માઝા મૂકી હતી કે ગૃહસ્થી શું કરે અને સંત શું કરે ત્યારે પ્રમુખસ્વામીએ સંઘર્ષનો માર્ગ ન અપનાવ્યો. એમણે સંતશક્તિને પોતાની રીતે પુલકિત થવાનું વાતાવરણ બનાવ્યું. એ વિવાદ લગભગ સમેટાઈ ગયો. અને સંતગણ આજે સમગ્ર વિશ્વમાં એક માર્ગદર્શક સંપુટ બની ગયો. આવી વિભૂતિ, એક યુગપુરુષ, ઉત્તમ સંતકોટિની મહાન પરંપરાના નિયંતા અને આગળ આવનારી સદીઓ સુધી અસર પેદા કરનારું વ્યક્તિત્વ આજે આપણી વચ્ચેથી વિદાય થયું છે. એમનું શરીર આપણી પાસે હોય કે ન હોય, હવે એ રૂબરૂમાં આપણને કંઈક કહે કે ન કહે, પરંતુ હું નથી માનતો કે આપણામાંથી કોઈ એમની ગેરહાજરી અનુભવશે. ક્યારેય એમની ગેરહાજરી અનુભવાશે નહીં. ગમે તેટલાં બારી-બારણાં બંધ કર્યા હોય પણ હવાની અનુભૂતિ તો હોય જ છે. એમ પ્રમુખસ્વામીજી સ્વધામમાં હોય તોપણ એમનાં આચાર-વિચાર, ત્યાગ, તપશ્ચર્યા, જીવન, સંયમ, નૈતિકતા આ સઘળું આપણા શ્વાસેશ્વાસમાં હરપળ રહેશે. અને એને આગળ ધપાવવાની જવાબદારી આપણા સૌની છે. આજે પંદર ઓગસ્ટની અત્યંત પવિત્ર પળ. મારું સૌભાગ્ય છે કે હું આપની વચ્ચે આવી શક્યો. પૂજ્ય બાપાનાં અંતિમ દર્શન કરી શક્યો. આપ સૌ સંતોના સાંનિધ્યમાં કેટલીક પળ વિતાવવાનો મને અવસર મળ્યો. પૂજ્ય બાપાનાં ચરણોમાં શ્રદ્ધાપૂર્વક નમન કરું છું. એમનો આત્મા સદાસર્વદા આપણને માર્ગદર્શન આપતો રહેશે, શક્તિ આપતો રહેશે.”

પ્રમુખસ્વામીજીને અંજલિ અર્પણ કર્યા બાદ શ્રી નરેન્દ્રભાઈ સ્વાગતકક્ષમાં પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી અને વરિષ્ઠ સંતો સાથે બેઠા ત્યારે ત્રણ-ચાર પ્રસંગો તેમને હૃદયમાં સ્પર્શી ગયેલા ને કહેવાના રહી ગયા તે યાદ કરી સંતોષ પામ્યા.

પછી પ્રમુખસ્વામીજીના અનુગામી મહંત સ્વામીજીને વ્યક્તિગત મળીને રાષ્ટ્રની સુરક્ષા અને પ્રગતિ માટે આશીર્વાદની ઝંખના કરી હતી. પ્રમુખસ્વામી મહારાજની સ્મૃતિ સાથે મહંત સ્વામીજીએ તેમને હાથે નાડાછડી બાંધી આશીર્વાદ પાઠવ્યા હતા. લગભગ એક કલાક કરતાં વધુ સમય વિતાવીને તેમણે પુનઃ દિલ્હી જવા વિદાય લીધી. આજે એક પરમ સ્વજન સમાન મહાપુરુષ ગુમાવ્યાના શોકમાં પ્રધાનમંત્રીશ્રીએ પાણી સિવાય કશું જ ન લીધું. દિલ્હી પાછા ફરતાં રસ્તામાં સ્વામીશ્રીના જ પ્રસંગો તેમણે સાથેના કર્મચારીઓને કહ્યા. આ તેમના સ્વામીશ્રી પ્રત્યેના સ્નેહ અને આદરનો પરિચય આપે છે.

આજે ૧૫મી ઓગસ્ટે ભક્તસમુદાયનો પ્રવાહ સતત વધતો રહ્યો હતો. આખી રાત અવિરત પ્રવાહ વહેતો રહ્યો. કારણ કે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ સૌ કોઈના આત્મીય સ્વજન હતા. પ્રધાનમંત્રીથી લઈને પગપાળા ચાલતા મજદૂર સુધી, સૌ કોઈનાં હૈયે એમનું વાત્સલ્ય છવાયું હતું.

છેલ્લા બે દિવસની જેમ, તા. ૧૬મી ઓગસ્ટે પણ વહેલી સવારથી આખી રાત સુધી અવિરત વહ્યો ભક્તોનો પ્રવાહ! આજે દૂર દૂરના દેશોમાંથી હરિભક્તો વિશેષ ઊમટ્યા હતા. ૧૩ ઓગસ્ટે ગુરુહરિ ધામગમનના સમાચાર સાંભળ્યા કે વિદેશસ્થિત હરિભક્તો તરત જ વિમાનમાં બુકિંગ કરાવવા લાગ્યા હતા. એરલાઈન્સ કંપનીઓએ હવાઈયાત્રિકોનો અચાનક વધેલો ધસારો જોઈને ટિકિટના દર ચાર-ચાર ગણા વધારી દીધા હતા! તો પણ હજારો હરિભક્તો યેનકેન પ્રકારે આજે આવી પહોંચ્યા હતા. યુ.કે., યુરોપ, અમેરિકા, કેનેડા, દક્ષિણ અને પૂર્વ આફ્રિકા, દૂર પૂર્વના દેશો - ઓસ્ટ્રેલિયા, ન્યૂઝીલેન્ડ, ફીજી, સિંગાપોર, હોંગકોંગ, થાઈલેન્ડ, યુ.એ.ઈ., ઓમાન, બાહરીન, કતાર, કુવૈત, ઈઝરાયલ વગેરે દેશોથી ભક્તો ઊમટ્યા હતા. આ ભક્તોએ પોતાના ધંધા-રોજગાર, નોકરીઓ વગેરેને ઠોકર મારીને પોતાના પ્રાણપ્યારા ગુરુહરિનાં આ અંતિમ દર્શનનો લાભ લીધો હતો. વિમાનની ટિકિટ ન મળવાને કારણે કે સ્વાસ્થ્ય વગેરે અન્ય કારણસર જે હરિભક્તો નહોતા આવી શક્યા તે સર્વેએ પોતપોતાના ઘરમંદિર કે હરિમંદિરોમાં બેસીને અખંડ ધૂન શરૂ કરી દીધી હતી.

સ્વામીશ્રીનાં દર્શને આવનાર ભાવિકો પૈકી સર્વધર્મ અને સર્વજાતિઓના ભાવિકો-સમૂહોનો સમાવેશ થતો હતો. સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયની નાની-મોટી અનેક શાખાઓના વડાઓ અને પ્રતિનિધિઓ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. વડતાલ, અમદાવાદ, મણિનગર, સોખડા, વાસણા, રાજકોટ, જૂનાગઢ વગેરે અનેક સ્વામિનારાયણીય સંસ્થાઓના વડાઓ પોતાના ભક્તસમુદાય સાથે અહીં પધાર્યા હતા. દેશ-વિદેશના કાર્યક્રમો ટૂંકાવીને સૌ અહીં આવી પહોંચ્યા હતા. આ તમામ સંતોએ પોતપોતાના કેન્દ્રોમાં પણ પ્રાર્થનાસભા યોજીને પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રીને ભાવાંજલિ અર્પણ કરી હતી. હિંદુ ધર્મના અનેક સંપ્રદાયો ઉપરાંત જૈન, શીખ, બૌદ્ધ, ખ્રિસ્તી, મુસ્લિમ વગેરે ધર્મ-સંપ્રદાયોના અનુયાયીઓ સહિત સૌ કોઈ ખૂબ ભાવથી આ અંતિમ દર્શન માટે આવી પહોંચ્યા હતા. સર્વ સ્વીકૃત સંતવિભૂતિનાં દર્શને જાણે અહીં વિશ્વમાનવો આકર્ષાઈ આવ્યા હતા! સ્વામીશ્રીની પ્રતિભામાં સૌએ નિઃસ્વાર્થ વાત્સલ્ય માણ્યું હતું. અને એટલે જ આદિવાસીઓનાં ઝૂંપડાથી લઈને અમેરિકાવાસીઓની મહેલાતો સુધી કંઈ કેટલાંયનાં હૈયે તેમનું આ પારલૌકિક વ્યક્તિત્વ સ્પર્શી ગયું હતું. આથી અહીં સૌ કોઈ એક પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રી સાથેના હૈયાની અપાર લાગણીઓ સાથે ઊમટ્યા હતા. ♦

નિબંધ-૩ :

પ્રમુખસ્વામી મહારાજના ચેતન અને અચેતન શરીરની દિવ્ય અનુભૂતિઓ...

એ દેહાતીત મહાપુરુષના દિવ્ય દેહની આશ્ચર્યકારક અનુભૂતિઓ જગવિખ્યાત તબીબોએ અનુભવેલી
પ્રમુખસ્વામી મહારાજના ચેતન અને અચેતન શરીરની દિવ્ય અનુભૂતિઓ...
જ્યાં શરીર-વિજ્ઞાનના નિયમોથી કંઈક અલગ અંદાજ હતો...

પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રી એક દેહાતીત મહાપુરુષ હતા. જેમણે માનવમાત્રની સેવા કરવા માટે ક્યારેય જીવનભર દેહની પરવાહ નથી કરી એવી એક વિરલ વિભૂતિ હતા. તેઓની એ દેહાતીત સ્થિતિનો અનુભવ સમયે સમયે તેમના નિકટ સંપર્કમાં આવનારા અનેકને થયો હતો. પરંતુ તેનો સવિશેષ અનુભવ તેમની સેવામાં આવનારા નિષ્ણાત તબીબોએ પણ કર્યો હતો.

અહીં એવાં બે વિરલ પાસાંઓની વાત છે.

એક તો, સ્વામીશ્રી સચેતન હતા ત્યારે સૌને જે દિવ્ય અનુભૂતિ થતી હતી તેની વાત છે. અને બીજી, સ્વામીશ્રીએ મહાપ્રયાણ કર્યા બાદ એમના અચેતન શરીરની દિવ્ય અનુભૂતિની વાત છે. બંનેમાં સ્વામીશ્રીની મુઠ્ઠીઊંચેરી અલૌકિકતાની પ્રતીતિ અનુભવાય છે.

માત્ર વિજ્ઞાન અને વિજ્ઞાનને જ લક્ષ્ય બનાવીને ઘટનાઓનો તાળો મેળવવાનો જીવનભર પ્રયાસ કરનારા એ નિષ્ણાત તબીબોને સ્વામીશ્રીના નિકટ અનુભવમાં આધુનિકતમ શરીર-વિજ્ઞાનથી પણ પર પરાવિજ્ઞાનનો અનુભવ થયો હતો.

અમેરિકામાં હૃદયની બાયપાસ સર્જરીના ક્ષેત્રે વિખ્યાત બનેલા નિષ્ણાત હાર્ટસર્જન ડૉ. વી. એ. સુબ્રહ્મણ્યમ્ પણ એવી જ દિવ્ય અનુભૂતિઓના સાક્ષી છે. સન ૧૯૮૮માં તેમણે ન્યૂયોર્ક સ્થિત લેનોક્સહિલ હોસ્પિટલમાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજની બાયપાસ સર્જરી કરી હતી. કર્મને જ ભક્તિ માનનારા અને તે સિવાય પોતાને નાસ્તિક ગણાવનારા ડૉ. સુબ્રહ્મણ્યમ્ને ૨૦ નવેમ્બર, ૨૦૦૦ના દિવસે ઝી ટી.વી.ની ઇન્ટરનેશનલ ચેનલ પર અડધો કલાકના એક ઇન્ટરવ્યૂમાં પૂછવામાં આવ્યું કે ‘તમે ૨૦,૦૦૦ જેટલાં હૃદયનાં ઓપરેશનો કર્યાં છે અને હૃદય સાથે લાગણી જોડાયેલી છે. એવો લાગણીનો કોઈ વિશિષ્ટ અનુભવ તમને થયો છે?’

ડૉ. સુબ્રહ્મણ્યમે પ્રત્યુત્તરમાં કહ્યું કે ‘મને એવો કોઈ વિશિષ્ટ અનુભવ થયો નથી. I only felt mercy for the patient. મને દર્દી માટે થોડી દયા આવતી.’ પછી તરત જ કહ્યું: ‘પરંતુ એક વખત હું બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થાના વડા પ્રમુખસ્વામી મહારાજ પર લેનોક્સહિલ હોસ્પિટલમાં ઓપરેશન કરી રહ્યો હતો ત્યારે મેં એમનું હૃદય હાથમાં લીધું ત્યારે એક વિલક્ષણ પ્રકારનો મને અનુભવ થયો હતો. જ્યારે મેં પ્રમુખસ્વામીનું હૃદય પકડ્યું, ત્યારે સમગ્ર ઓપરેટિંગ રૂમની અંદર કોઈક દિવ્યતા અવતરી હોય એવો મને અનુભવ થયો હતો, જે બીજાં ૨૦,૦૦૦ ઓપરેશનોમાં ક્યારેય નહોતો થયો, એવો અનુભવ પ્રમુખસ્વામીના હૃદયને સ્પર્શ કરવાથી થયો હતો.’

તેઓ એ દિવસોનું સ્મરણ કરતાં કહે છે: ‘જુલાઈ ૭, ૧૯૮૮ના દિવસે ભગવાન સ્વામિનારાયણ અમારી લેનોક્સ હિલ હોસ્પિટલના આંગણે અવતર્યા હતા - અમને પ્રમુખસ્વામી મહારાજની બાયપાસ સર્જરી કરવાની શક્તિ આપવા માટે. મારા માટે એ અઠવાડિયે સ્વામીશ્રી એક અતિ અસાધારણ વ્યક્તિ હતા. કારણ કે, બાયપાસ સર્જરી પછી હું એમની મુલાકાતે રોજ જતો ત્યારે મને લાગતું કે, એમનાં દર્શને જાઉં છું એ સાક્ષાત્ ભગવાનનાં દર્શને જાઉં છું. એમની

પાસે દરરોજ જતાં મને લાગતું કે, હું પવિત્ર થઈ રહ્યો છું.’

ભારત અને વિશ્વમાં ઈન્ટરવેન્શનલ કાર્ડિયોલોજીના ક્ષેત્રે આગવી સિદ્ધિ અને પ્રસિદ્ધિ મેળવનાર ડૉ. તેજસ એમ. પટેલ છેલ્લાં પાંચેક વર્ષથી સ્વામીશ્રીના હૃદયની સંભાળ લઈ રહ્યા હતા. તેઓ કહે છે: ‘સન ૨૦૧૨માં સ્વામીશ્રીના હૃદય સાથે પેસમેકર મૂકવાનો વખત આવ્યો ત્યારે બહુ કઠિન નિર્ણય લેવાનો હતો. સ્વામીશ્રીની તબિયત, ઉંમર અને બીજાં ઘણાં બધાં જોખમદાયક પરિબળો હતાં. મેં અને મારા સહભાગી ડૉ. સંજયે સ્વામીશ્રીને કહ્યું કે ‘સ્વામીજી, પેસમેકર મૂકતી વખતે ઘણાં જોખમને લીધે આપને પૂર્ણ એનેસ્થેશિયા નહીં આપી શકીએ. એનેસ્થેશિયા વગર તમારી ચામડી નીચેના મસલ્સ ખોલી કામ કરવું પડશે અને તે આપના માટે ખૂબ જ પીડાદાયક બનશે - લોકલ ઈન્જેક્શનથી સાધારણ બહેરું કરીશું તો પણ!’ ત્યારે સ્વામીશ્રીએ ખૂબ નિશ્ચિંતતાથી વાત સ્વીકારી લીધી હતી.

એટલું જ નહીં, અમે એમને ટેબલ પર લઈને એનેસ્થેશિયા વગર કામ શરૂ કર્યું ત્યારે એમણે એક પણ ઊંહકારો કર્યો નહીં! અમે વારેવારે એમને દર્દ વિશે પૂછ્યું, દરેક વખતે એમણે કહ્યું કે ‘મને કશું દુખતું નથી.’ હું એક ડોક્ટર છું, હું વિજ્ઞાનનો માણસ છું. પુરાવાઓ પર જ આધારિત મેડિકલ પ્રેક્ટિસ કરું છું. બીજી કોઈ જાતની અંધશ્રદ્ધામાં હું માનતો નથી. તેમ છતાં મારા માટે આ એક બહુ જુદા જ પ્રકારનો અનુભવ હતો, અને તે અલૌકિક અનુભવ હતો. પહેલી વખત મને પ્રત્યક્ષ આત્માનો અનુભવ થયો. હું પ્રામાણિકપણે કબૂલ કરું છું કે સ્વામીશ્રી એક શરીર તરીકે નહીં, આત્મા તરીકે જીવતા હતા. દુઃખની એમણે ક્યારેય કોઈપણ પ્રકારની ફરિયાદ કરી નથી. પચ્ચીસ વર્ષની મારી મેડિકલ કારકિર્દીમાં આ પ્રકારનું મેં કદી જોયું નથી.

હું બિલકુલ પ્રામાણિકપણે કબૂલ કરું છું કે હું સ્વામીજીનાં એવાં સુખદ સંસ્મરણો આમરણાંત મારા ચિત્તમાં સંઘરી રાખવા માંગતો હતો. અને તેના કારણે હું તેમનાં અંતિમ દર્શને સારંગપુર જવા માગતો નહોતો. છતાં સંતોનો ખાસ આગ્રહ થતાં હું અનિચ્છાએ સારંગપુર ગયો. પરંતુ ત્યાં પહોંચ્યા બાદ મેં જ્યારે તેમને જોયા ત્યારે મૃત્યુને બદલે મને લાગ્યું કે તેઓ પ્રગાઠ નિદ્રામાં છે. મને એમ જ લાગ્યું કે હું તેમને જરા સરખો સ્પર્શ કરીશ કે તે સાથે જ તેઓ જાગીને મારી સાથે વાતો કરવા લાગશે. મેં સૌને કહ્યું કે તેમના ચહેરા પરની પરમ શાંતિ તો જુઓ! કેવા શાંત ભાવ તેમના મુખારવિંદ પર છલકે છે! ત્રણ દિવસ વીતી ગયા બાદ ચોથા દિવસે પણ તેઓના દેખાવમાં આટલું બધું આકર્ષણ! આ કોઈ સામાન્ય ઘટના નથી. એક કાર્ડિયોલોજિસ્ટ તરીકે મારી વરસોની પ્રેક્ટિસ દરમિયાન મેં હજારો દર્દીઓને મરતા જોયા છે. મરણોન્મુખ દર્દીઓના મુખભાવ મેં નિહાળ્યા છે અને મૃત્યુના મુખમાંથી પરત આવેલા લોકોના મુખ પરના હાવભાવ, ચહેરા ઉપર પ્રગટતો ડર, મુખ પરની પીડા મેં નિહાળ્યા છે. આમાંનું કંઈ જ તેમના ચહેરા ઉપર જણાતું નહોતું. આ અનુભવને શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય તેમ નથી. હું વિજ્ઞાનને જ કેન્દ્રમાં રાખીને મેડિકલ પ્રેક્ટિસ કરનારો વ્યક્તિ છું. આમ છતાં, પ્રમુખસ્વામી મહારાજના ચેતન અને અચેતન બંને શરીરના મેં જે અનુભવો કર્યા છે તે વિજ્ઞાનની કોઈપણ વ્યાખ્યાથી પરના અનુભવો છે.’

સ્વામીશ્રીના અંગત ફિઝિશિયન તબીબ તરીકે સેવા આપનાર ડૉ. વ્રજલાલ પી. પટેલ છેલ્લાં ચાર વર્ષથી સતત આવા જ દિવ્ય અનુભવો કરી રહ્યા હતા. તેઓ કહે છે: ‘પ્રમુખસ્વામી મહારાજ એક દિવ્ય દર્દી હતા. સદાય શરીરથી પર! આટલા લાંબા સમય દરમિયાન એમની સેવાનો લાભ મળ્યો, પરંતુ દરેક સમયે એક અનુભૂતિ સર્વસામાન્ય હતી કે તેમણે ક્યારેય કોઈપણ પ્રકારની તકલીફ અંગે નાનીસરખી પણ ફરિયાદ કરી નથી. એટલી હદ સુધી કે કેટલીય વાર ખૂબ જ પીડાદાયક મેડિકલ પ્રક્રિયા અમારે એમના શરીર પર કરવી અનિવાર્ય બની હોય, અને તે પણ તેમની ઉંમરને લીધે એનેસ્થેશિયા વિના! જેમ કે, એન્ડોસ્કોપી. પરંતુ તેઓએ એવી અત્યંત પીડાની સ્થિતિમાં પણ ક્યારેય દુઃખ કે પીડાનો ઊંહકારો પણ કર્યો નથી. ઉલટાનું તેઓ કરુણામય હાસ્ય કરીને અમારી પીડા હરી લેતા હતા.

થોડા સમય પૂર્વે મને દોઢેક વર્ષ સુધી રૂમેટીઝમ-આર્થ્રાઈટીસની અસહ્ય તકલીફ થઈ હતી. ભારે દર્દશામક દવાઓ રોજની બની ગઈ હતી. એક વખત સાથેના સંતોએ સ્વામીશ્રીને મારી તકલીફ વિશે વાત કરીને આશીર્વાદ આપવા કહ્યું. સ્વામીશ્રીએ એ વખતે મારો હાથ ઝાલીને મારી આંખોમાં આંખો પરોવીને લગભગ દોઢેક મિનિટ સુધી એવી કરુણાભરી રીતે જોયું કે હું રોમાંચિત થઈ ગયો. એ સમયે સ્વામીશ્રીની આંખોમાં ભીનાશ પથરાઈ ગઈ. તેઓ ગળગળા થઈ ગયા. મારા માટે એ અકલ્પ્ય અને અવર્ણનીય અનુભવ હતો. પોતાની અસહ્યમાં અસહ્ય પીડાઓ બદલ ઊંહકારો

પણ ન કરનાર સ્વામીશ્રી મારા જેવા સેવકની પીડાથી ગળગળા થઈ ગયા! કેવું અજોડ કરુણાસભર હૃદય! અને સાચે જ એમના આશીર્વાદથી મારી પીડા ધીમે ધીમે અદૃશ્ય થઈ ગઈ! મારા અનેક નિષ્ણાત તબીબ મિત્રો પણ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. સાચે જ, સ્વયં દેહાતીત, પરંતુ ભક્તોની નાનામાં નાની પીડાને પોતાની ગણીને કરુણાવર્ષા કરનારા સ્વામીશ્રી સાચે જ અદ્વિતીય ગુણાતીત પુરુષ હતા.’

આવો જ એક વિરલ અનુભવ ડૉ. પ્રતીકભાઈ પટેલ વર્ણવે છે. અક્ષરધામગમન બાદ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ સતત ચાર દિવસ સુધી સૌને અંતિમ દર્શન આપતા રહ્યા. એ દરમ્યાન ફોરેન્સિક મેડિકલ વિજ્ઞાનના નિષ્ણાત ડૉ. પ્રતીક પટેલ સતત ત્રણ દિવસ સુધી સારંગપુર ખાતે પરિસ્થિતિનું નિરીક્ષણ કરી રહ્યા હતા. ડૉ. પ્રતીકભાઈએ આ ચાર દિવસ દરમ્યાન શરીર-વિજ્ઞાનના સ્વાભાવિક નિયમો કરતાં કંઈક જુદી જ બાબત અનુભવી. ફોરેન્સિક મેડિકલ વિજ્ઞાનના વર્ષોના અનુભવ પછી ડૉ. પ્રતીકભાઈ પટેલ કહે છે: ‘હું ૧૫મી તારીખે લગભગ સવારે ૧૧-૦૦ વાગ્યે સારંગપુર પહોંચ્યો. સ્વામીશ્રી ૧૩મી તારીખે સાંજે અક્ષરનિવાસી થયાને લગભગ ૪૦-૪૧ કલાક વીતી ગયા હતા. માઈનસ દસ ડિગ્રી તાપમાનમાં તેઓનું શરીર એક કાચના કક્ષમાં રાખવામાં આવ્યું હતું તેને પણ લગભગ ૩૫-૩૬ કલાક થઈ ગયા હતા. શરીરમાં કોઈ વિકૃતિ આવી છે કે નહીં તે જોવાની મારી ઈચ્છા હતી. કક્ષની બહારથી મેં તેઓના ચહેરાનું અવલોકન કર્યું. પરંતુ ચહેરા ઉપરથી એવું કશું જ લાગ્યું નહીં. આથી, હું કક્ષની અંદર ગયો. તેમનો અચેતન દેહ લગભગ ચાલીસેક કલાકથી આ ટેમ્પરેચરમાં તો હતો જ. મેં શરીરનું વ્યવસ્થિત અવલોકન કર્યું, ઉપવસ્ત્ર ઊંચું કરીને અવલોકન કર્યું, તો ક્યાંય શરીરમાં એવી કોઈ જ વિકૃતિ જોવા ન મળી, જે સ્વાભાવિક રીતે હોવી જોઈતી હતી. આ નિરીક્ષણ દરમ્યાન મને થયું કે પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો ચહેરો થોડોક ઢળેલો છે. બહારથી દર્શન કરતી વેળાએ મુખ થોડું ઊંચું હોય તો વધારે સારું રહે. આથી, મેં સેવક સંતોને કહ્યું કે આપણે સ્વામીજીનું મસ્તક ઊંચું કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ અને નીચે કપડું મૂકીને સપોર્ટ રાખીએ. માઈનસ ૧૦ ડિગ્રી ટેમ્પરેચર હતું એટલે હકીકત છે કે શરીરની અંદર કે કોષ માત્રમાં જે કાંઈ પ્રવાહી હોય તે બધાનો બરફ જ થઈ ગયો હોય. પરિણામે શરીરમાં અક્કડાઈ(સ્ટિફનેસ) આવી ગઈ હોય. વળી, મૃત્યુ પછી કોઈપણ શરીરમાં કુદરતી રીતે પણ અક્કડાઈ આવે જ. એ સંજોગો તો ત્યાં હતા જ. એમાં વળી શરીરને આટલા ઠંડા વાતાવરણમાં રાખ્યું હોય એટલે અંગોનું જકડાવવાનું વધારે સઘન બને. પણ મને સુખદ આશ્ચર્ય એ થયું કે જ્યારે સ્વામીજીનું મસ્તક ઊંચું કર્યું ત્યારે એકદમ સહજતાથી ઊંચું થઈ ગયું! સહેજ પણ અક્કડાઈ જોઈ નહીં! કોઈપણ અક્કડાઈ ગયેલા, જડ થઈ ગયેલા કે જકડાઈ ગયેલા અંગની સામાન્ય સ્ટિફનેસ પણ દૂર કરવી હોય તો વિજ્ઞાન મુજબ પ્રતિ ચો. સે.મી. પાંચ કિલો બળનો પ્રયોગ જોઈએ. જ્યારે આ તો ફક્ત હાથની બે આંગળી વડે મસ્તક ઊંચું કર્યું ને સહજતાથી મસ્તક ઊંચું થઈ ગયું!

મારું બીજું નિરીક્ષણ એ હતું કે તેઓના શરીરને માઈનસ ૧૦ ડિગ્રી તાપમાનમાં લગભગ પાંત્રીસેક કલાક તો થઈ ગયા હતા. શરીરની એક પ્રક્રિયા હોય છે કે જ્યારે માઈનસ ડિગ્રી ટેમ્પરેચર હોય તો શરીરના લોહીમાં હિમોગ્લોબિનમાં રહેલો ઓક્સિજન એવો ને એવો રહે છે. પરિણામે, ગુરુત્વાકર્ષણ બળના નિયમ મુજબ, અવસાન પછી શરીરના નીચેના ભાગમાં લોહી જમા થાય અને તેને કારણે તે ભાગમાં એકદમ લાલ રંગની ચામડી થઈ જાય છે. અમે પહેલા દિવસે જોયું ત્યારે ચામડી તો બિલકુલ સામાન્ય હતી. આવા કિસ્સામાં ઘણીવાર સાંધાના ભાગ પર ઠંડીના કારણે ગુલાબી રંગનાં ધાબાં પડતાં જાય છે. પરંતુ સ્વામીશ્રીના શરીરમાં મેં ખૂબ ધ્યાનપૂર્વક નિરીક્ષણ કર્યું તો એમાં એક પણ સાંધાનો ભાગ એવો નહોતો કે જ્યાં એવું ધાબું જોવા મળ્યું હોય!

દર વર્ષે શિયાળામાં આપણે સૌ અનુભવીએ છીએ કે ઠંડીમાં સામાન્ય રીતે હોઠ અને ચામડી ફાટી જાય છે. માઈનસ ૧૦ ડિગ્રી તાપમાનમાં તો શરીરની ચામડી એકદમ સુકાઈ જાય, કડક થઈ જાય અને અંદરના ટિસ્યૂ સાથે ચોંટી જાય, એ અત્યંત સ્વાભાવિક છે. પરંતુ માઈનસ ૧૦ ડિગ્રી તાપમાનમાં રખાયેલા સ્વામીશ્રીના શરીરમાં સતત ત્રણ દિવસ સુધી નિરીક્ષણ કરતાં મને કોઈ જગ્યાએ એક નાની એવી ખરોચ કે ઘસરકો જોવા ન મળ્યો! મને આ એકદમ આશ્ચર્ય થયું કે માઈનસ ૧૦ ડિગ્રી જેવા અત્યંત ઠંડા અને સૂકા(ડ્રાય) વાતાવરણમાં સતત ત્રણ ચાર દિવસ પછી પણ કોઈ અસર સુધ્ધાં જોવા મળી નહીં! અને આ વસ્તુ મેં ફરી ફરીને તપાસી હતી. બીજા દિવસે, ત્રીજા દિવસે, ચોથા દિવસે પણ એવું કોઈ જ સ્વાભાવિક પરિવર્તન પણ જોવા ન મળ્યું. આ મારો સુખદ અનુભવ!

ચોથા દિવસે તા. ૧૭ ઓગસ્ટના રોજ સ્વામીશ્રીના શરીરને અંતિમ વિધિ પૂર્વે રથમાં તેમના નિવાસ આશ્રમમાં લઈ જવામાં આવ્યું હતું તે સમયે બહારનું તાપમાન ૨૮ ડિગ્રી હતું. સ્વામીશ્રીને જે કાયના કક્ષમાં રાખવામાં આવ્યા હતા તેનું તાપમાન માઈનસ ૧૦ ડિગ્રી હતું. માઈનસ ૧૦માંથી ૨૮ ડિગ્રી તાપમાનમાં આવ્યા એટલે ૩૮ ડિગ્રી સેલ્સિયસ તફાવત તો રહેતો હતો જ. આટલો તફાવત હોય ત્યારે શરીરનું સાવ અંદરનું તાપમાન તાત્કાલિક ઓછું ન થાય. પરંતુ શરીરના બહારના ભાગનું તાપમાન એકદમ વધવા માંડે. અને આવું થાય ત્યારે ઉપરની ચામડી છૂટી પડવા માંડે. પરંતુ સ્વામીશ્રીના કિસ્સામાં મેં એ પણ ન જોયું!

સ્વામીશ્રીના નિવાસખંડમાં તેમના અચેતન શરીરને પંચામૃતવિધિ માટે લઈ ગયા ત્યાં શરીરને સૂતેલી સ્થિતિમાં રાખવાનું હતું. લાંબા સમય સુધી આટલા ઠંડા વાતાવરણમાં શરીરને રાખ્યા બાદ, શરીરમાં બરફ જામી જવાને કારણે, તેમાં અક્કડાઈ આવી જ જાય. તેથી સામાન્ય રીતે અમે થોડા હૂંફાળા પાણીથી બે-ત્રણવાર નવડાવવાની સલાહ આપતા હોઈએ છીએ. લાંબા સમય સુધી પાણી રેડે ત્યારે, શરીરના અંદરના ભાગમાં જામેલા બરફને કારણે થયેલી શરીરની અક્કડાઈ ઓછી થાય છે. એ થોડી ઓછી થયા પછી પણ, અચેતન શરીરની કુદરતી અક્કડાઈ તો પાછી આવે જ. પરંતુ સ્વામીશ્રીના શરીરને માઈનસ ૧૦ ડિગ્રીમાંથી બહાર લાવ્યા પછી પણ પંચામૃત વિધિ કરવા માટે સૂતેલી સ્થિતિમાં રાખવાના થયા ત્યારે પાણીથી સ્નાન કરાવ્યા વગર જ તેમના શરીરને બેઠેલી સ્થિતિમાંથી સૂવડાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો ત્યારે ખૂબ સહેલાઈ અને સહજતાથી એમને સુવાડી શક્યા! મારા માટે આ એકદમ નવાઈની વાત હતી! ચાર ડિગ્રી તાપમાનમાં તો શરીરની ચરબી પણ બરફ થઈને જામી જાય છે. શરીરમાં રહેલાં બીજાં બધાં પ્રવાહીનો બરફ થાય એમાંથી પ્રવાહી સ્વરૂપમાં આવતાં બહુ સમય ન લાગે. પરંતુ બરફમાં પરિણમેલી ચરબીને સામાન્ય સ્વરૂપમાં આવતાં ઘણો સમય જાય. સ્વામીશ્રીના કિસ્સામાં એટલો સમય પણ નહોતો, છતાં બધું જ સામાન્ય થઈ ગયું! શરીરમાં અક્કડાઈ ન દેખાઈ, વળી, એ શરીરને ખૂબ સહેલાઈથી સૂતેલી મુદ્રામાં લાવ્યા! આ બધું જ બધું મારા માટે નવાઈભર્યું હતું! ક્યાં ક્યું વિજ્ઞાન કામ કરે છે તેની ખબર જ નહોતી પડતી. તેઓ સ્વયંસિદ્ધ સમાધિનિષ્ઠ યોગીન્દ્ર મહાપુરુષ હોય તો જ આ બધું શક્ય બને!

હવે, એથીય વધારે નવાઈની વાત એ હતી કે પંચામૃતવિધિ પછી પાછા તેમને પાલખીમાં બેસાડવાના હતા. મેં પૂર્વે કહ્યું તેમ, મૃતદેહમાં ફરીથી કુદરતી અક્કડાઈ આવે છે. તેને લીધે પાછળના સ્નાયુઓ, હાથના સ્નાયુઓમાં પણ અક્કડાઈ આવે છે. પરંતુ મને અપરંપાર આશ્ચર્ય થયું કે સ્વામીશ્રીના બંને હાથ ખૂબ સહેલાઈથી બધી જ દિશામાં હલનચલન કરી શકતા હતા!

આશ્ચર્યની વાત તો એ હતી કે સૂતેલી સ્થિતિમાં સ્નાન કરાવ્યા પછી પુનઃ તેમના શરીરને પાલખીમાં બેઠેલી સ્થિતિમાં બિરાજમાન કરીને અંતિમ સંસ્કાર માટે લઈ જવાનું હતું. મારા અત્યંત આશ્ચર્ય વચ્ચે તેમને ખૂબ સહેલાઈથી પાલખીમાં બેસાડી શકાયા! ક્યાંય પણ, કોઈપણ પ્રકારની અક્કડાઈ (સ્ટિફનેસ) જોવા મળી નહીં!

પાલખીમાં બિરાજમાન કરીને તેઓને અંતિમ વિધિના સ્થળે લઈ જવામાં આવ્યા. અહીં વધુ આશ્ચર્ય એ વાતનું થયું કે બેઠેલી સ્થિતિમાંથી અગ્નિ વેદિકા પર ફરીથી સૂતેલી સ્થિતિમાં પધરાવવાના હતા. પરંતુ માઈનસ ૧૦માંથી લગભગ ૩૪ ડિગ્રી તાપમાનમાં આવેલા એમના શરીરમાં કોઈ જ વિકૃતિ નહોતી અને ખૂબ સહેલાઈથી એ શરીરને આરામ સ્થિતિમાં મૂકી શકાયું! સામાન્ય રીતે આટલા દિવસો પછી અને તાપમાનના આટલાં પરિવર્તનો પછી હાથની આંગળીઓ તો જકડાઈ જ જાય છે, પરંતુ સ્વામીશ્રીના શરીરની બધી જ આંગળીઓ સહેલાઈથી વળી શકતી હતી! એટલી હદ સુધી કે બંને હાથની આંગળીઓ એકબીજામાં પરોવીને, બે હાથ જોડેલી મુદ્રામાં તેઓ અંતિમ શય્યામાં સૂતા હતા!

એક અત્યંત મહત્વની વાત તો હજુ બાકી હતી. એ હતી કે સામાન્ય રીતે શરીર-વિજ્ઞાનના નિયમ મુજબ અચેતન શરીરમાં સૌથી પહેલાં માથાના સ્નાયુઓ, પછી જડબાં અને ગળાના સ્નાયુઓમાં અક્કડાઈ આવે છે. સમયની દૃષ્ટિએ જોતાં સ્વામીશ્રીના શરીર, ગળું અને જડબામાં તો અક્કડાઈ આવેલી હોવી જ જોઈએ. છતાં અંતિમ સંસ્કાર વખતે તેમના મુખમાંનું દાંતનું આર્ટિકિશિયલ ચોકટું(ડિન્ચર) હતું તે કશા જ બળનો પ્રયોગ કર્યા વિના, મોં ખોલીને સાવ સહજતાથી કાઢી શકાયું હતું! આ મારા માટે બહુ મોટી અનુભૂતિ હતી. મારી જિંદગીમાં કે ઈતિહાસમાં આવું ક્યાંય

જોયું કે સાંભળ્યું નથી! આખા કિસ્સામાં સતત ત્રણ દિવસ અને અંતિમ સંસ્કારની ૧૭મી તારીખ સુધી શરીરમાં કોઈપણ જગ્યાએ વિકારનો કોઈપણ અનુભવ કર્યો નથી! ફોર્મેલિન જેવાં કોઈપણ પ્રકારના ઈન્જેક્શન કે એમ્બાલ્મિંગ જેવા કોઈપણ પ્રયોગો વિના, આટલા બધા વિરોધાભાસી સંયોગો હોવા છતાં કોઈ જાતનો વિકાર સ્વામીજીના શરીરમાં જોવા ન મળ્યો! મારી નજરે આ પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો ચમત્કાર છે!’

હવે આ લેખના આરંભમાં પૃષ્ઠ ૮૦ પર સ્વામીશ્રીનું મુખારવિંદ ફરીથી નિહાળો. કોઈનેય અંદાજ આવી શકે કે આ સ્વામીશ્રીના ધામગમન બાદનો ચોથા દિવસનો ફોટોગ્રાફ છે? પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રીના ચેતન અને અચેતન શરીરના આવા અગણિત અનુભવોથી, પ્રમાણો પર આધારિત વિજ્ઞાનને સર્વસ્વ માનનારા તબીબો ચકિત છે. આને માત્ર ને માત્ર ‘દિવ્યતા’ સિવાય બીજી કોઈ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય નહીં. ♦